

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJLANOG RADA
POSLIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ OBITELJSKE
MEDIJACIJE

ŠTEFICA PAVLIĆ

POLOŽAJ DJETETA U RODITELJSKIM
SUKOBIMA

Završni rad

Zagreb, 2025. godine

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJLANOG RADA
POSLIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ OBITELJSKE MEDIJACIJE

ŠTEFICA PAVLIĆ

**POLOŽAJ DJETETA U RODITELJSKIM
SUKOBIMA**

Završni rad

Ime i prezime mentorice:

Prof.dr.sc. Slavica Blažeka Kokorić

Zagreb, 2025. godine

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir za razumijevanje utjecaja roditeljskih sukoba na razvoj djece	6
2.1. <i>Primjena postavki teorije privrženosti</i>	6
2.2. <i>Primjena postavki teorije emocionalne sigurnosti</i>	7
2.3. <i>Primjena kognitivno-kontekstualnog modela</i>	8
2.4. <i>Primjena postavki teorije socijalnog učenja</i>	9
2.5. <i>Primjena modela neizravnog učinka (prelijevanja hostiliteta)</i>	10
2.6. <i>Primjena postavki teorije pozicioniranja</i>	11
3. Reakcije i načini prilagodbe djece na stres izazvan dugotrajnim roditeljskim sukobima	13
3.1. <i>Percepcija roditeljskih sukoba i reakcije djece na roditeljske sukobe</i>	13
3.2. <i>Nesigurnosti i brige s kojima se suočavaju djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima</i>	18
3.3. <i>Pozicije koje djeca zauzimaju u roditeljskim sukobima</i>	20
3.4. <i>Različite obiteljske uloge koje preuzimaju na sebe djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima</i>	22
3.5. <i>Načini prilagodbe djece izložene dugotrajnim roditeljskim sukobima</i>	23
4. Izloženost djece roditeljskim sukobima u kontekstu visokokonfliktnog razvoda braka.....	25
5. Osnaživanje kvalitetnog suroditeljstva i rješavanje roditeljskih sukoba kroz obiteljsku medijaciju	30
5.1. <i>Kvalitetno suroditeljstvo - temelj prevencije negativnih posljedica razdvojenog roditeljstva</i>	30
5.2. <i>Prednosti uključivanja roditelja u obiteljsku medijaciju</i>	33
5.3. <i>Uključivanje djece u obiteljsku medijaciju</i>	39
5.3.1. <i>Prednosti uključivanja djece u obiteljsku medijaciju</i>	42
5.3.2. <i>Nedostatci uključivanja djece u obiteljsku medijaciju</i>	43
5.3.3. <i>Uloga i kompetencije obiteljskog medijatora koji u obiteljsku medijaciju uključuje glas djece</i>	45
6. Zaključak.....	47
LITERATURA	50
SAŽETAK	56
ABSTRACT.....	57
IZJAVA O AUTORSTVU	58

1. Uvod

Položaj djeteta mijenjao se tijekom povijesti. Djeca su dugo vremena bila isključena iz donošenja odluka koje se tiču njih samih, kako unutar obitelji tako i u širem društvenom kontekstu. Odluke su uglavnom donosili odrasli, dok su djeca morala čekati da steknu punoljetnost ili naslijede ulogu obiteljskog autoriteta kako bi ostvarila određeni stupanj autonomije.

Posljednjih desetljeća stvari se po pitanju uvažavanja mišljenja i prava djece bitno mijenjaju, a naročito nakon donošenja Konvencije UN-a o pravima djeteta 1989. godine, dokumentu u kojemu se djetetu prvi puta pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu, što je bilo usvojeno Deklaracijom o pravima djeteta iz 1959. godine.

Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje svaka država stranka Konvencije (koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. U Konvenciji se govori, prije svega, o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu, kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju o pravima djeteta od 1991. godine i time preuzela sve odgovornosti koje proizlaze iz Konvencije.

U Konvenciji UN-a o pravima djeteta identificirana su četiri opća načela na kojima se temelje sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta (Konvencija o pravima djeteta, 1989):

- Djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju „neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika“.
- Pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina, upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi obitelj.

- Djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu izražavanja mišljenja. Ona imaju pravo izreći svoja gledišta koja se moraju ozbiljno uzeti u obzir.
- Djeca imaju pravo na život i razvoj u svim vidovima života, uključivši tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni.

Članak 12 Konvencije govori da će države potpisnice omogućiti djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje ga se tiču, te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. U svezi s time, djetetu se izravno ili preko posrednika, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, na način koji je u skladu s pravilima nacionalnog zakonodavstva.

U članku 13 Konvencije navedeno je da dijete ima pravo na slobodu izražavanja što podrazumijeva uključivanje „slobode traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, usmeno ili pismeno, tiskom ili umjetničkim oblikovanjem ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

Osim prava djece, kroz povijest se značajno mijenjala i struktura obitelji, kao i načini rješavanja sukoba unutar nje. U razdoblju predindustrijalizacije roditelji su s djecom najčešće živjeli u zajednici s članovima proširene obitelji. Važne odluke donosili su najstariji članovi, dok su se ostali članovi pokoravali njihovoj volji. Djeca su odrastala unutar takvih zajednica, gdje su majke uglavnom brinule o kućanstvu i djeci, dok su očevi bili zaposleni i financijski uzdržavali obitelj.

S razvojem industrijalizacije i modernizacije te s formiranjem nuklearne obitelji kao dominantnog oblika obiteljskog života, pojedini članovi obitelji, posebice žene i djeca, postepeno su dobivali sve veću autonomiju i pravo glasa.

Međutim, posljednjih desetljeća način i tempo života, osobito svakodnevne stresne situacije, sve češće dovode do nesuglasica i sukoba – kako između roditelja, tako i između roditelja i djece. Kao posljedica toga raste broj razvoda, a pojavljuju se i tzv. nove proširene obitelji koje uključuju nove partnere te njihovu djecu iz prethodnih brakova ili veza, kao i zajedničku djecu iz novoosnovanih zajednica.

Ovakva složena obiteljska struktura dodatno povećava broj i složenost međusobnih odnosa, čime raste i vjerojatnost pojave novih sukoba unutar obitelji.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2023) u Republici Hrvatskoj prema popisu stanovništva 2021.g. registrirano je ukupno 1,1 milijun obitelji, od čega obitelji s djecom čine 69,5%, a obitelji bez djece 30,5%.

Unatrag 20 godina vidljiv je trend porasta broja razvedenih osoba. Tako je udio razvedenih muškaraca 2001.g. iznosio 2,7%, 2011.g. 3,8%, a 2021.g. 5,8% od ukupnog broja stanovnika; a udio razvedenih žena iznosio je 2001.g. 4,2%, 2011.g. 5%, a 2021.g. 7% ukupnog broja stanovnika (Državni zavod za statistiku, 2023).

U kontekstu suvremenih obiteljskih odnosa i sve učestalijih promjena u strukturi obitelji, ključno je razumjeti ulogu sukoba u obiteljskom životu te položaj djeteta u obiteljskim konfliktima.

„Sukob je pojam koji označava situaciju kada postoje suprotna zbivanja i tendencije, ponašanja, čuvstva“ (Petz, 1992, prema Pećnik, 1994:59).

Poznato je da su sukobi sastavni dio svakog interpersonalnog odnosa. U svakom odnosu u kojem postoji dvije ili više osoba, postoji i vjerojatnost nastanka sukoba, a posebice je to uobičajeno kada je riječ o bliskom interpersonalnom odnosu kao što je to roditeljski i partnerski odnos. Sukobi sami po sebi nisu štetni za razvoj odnosa, dapače povremeni sukobi mogu doprinijeti rastu i razvoju, drugačijem sagledavanju problema i proširivanju uvida u različite mogućnosti rješavanja problema. Ključno je kako se upravlja sukobima, koje strategije osobe koriste za rješavanje sukoba te jesu li sposobne razriješiti sukobe ili oni završavaju produbljivanjem problema.

Pećnik (1994) ističe da će se sukob pojačavati ako postoji porast izražavanja srdžbe i frustracija, ako raste doživljaj osobno percipirane prijetnje, ako se u sukob uključi više osoba koje podržavaju jednu stranu, ako osobe nisu bile u dobrim odnosima niti prije sukoba, te ako osobe ne posjeduju dovoljno socijalnih vještina. S druge strane, sukob će se smanjivati ako se pažnja usmjeri na to što je zapravo problem, a ne na osobnost „protivnika“, ako postoji kontrola nad izražavanjem emocija srdžbe i osobno percipirane prijetnje, ako su osobe bile u dobrim odnosima prije sukoba, ako posjeduju

strategije konstruktivnog rješavanja sukoba ili se obrate stručnjacima koji im u tome mogu pomoći.

Sudjelovanjem u povremenim obiteljskim sukobima, djeca uče da je u redu imati drugačije mišljenje, da je ljutnja dozvoljena emocija, da postoje strategije za rješavanje sukoba koje ne uključuju agresiju i nasilje te da konflikt ne znači nužno prekid odnosa ili prestanak ljubavi (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

Za razliku od povremenih konflikata, važno je prepoznati štetan utjecaj dugotrajnih, destruktivnih obiteljskih sukoba koji se, svjesno ili nesvjesno, pretvaraju u način života. Takvi sukobi onemogućuju kvalitetno roditeljstvo, narušavaju opće pozitivno i sigurno ozračje unutar obitelji te znatno povećavaju rizik od razvoja emocionalnih i ponašajnih teškoća kod djece.

Uslijed učestalih sukoba neki se roditelji odlučuju na razvod koji sa sobom nosi niz zahtjeva za prilagodbom za sve članove obitelji, dok se drugi, unatoč brojnim sukobima i nezadovoljstvima, odlučuju ostati u braku, zbog financijske ili emocionalne ovisnosti partnera, tradicionalno usađenih očekivanja od braka i slično.

Iskustva iz prakse pokazuju da se najčešće unutar jedne do dvije godine nakon razvoda međusobni odnosi stabiliziraju te se članovi obitelji prilagode na promjene i novi način života. Uspješan razvod je onaj u kojem se odrasle osobe mogu nositi i upravljati emocijama bijesa, razočaranja i gubitka te prekinuti međusobni partnerski odnos (pravno i emocionalno) dok u isto vrijeme zadržavaju ili ponovno izgrađuju svoj roditeljski odnos i brigu o svojoj djeci (Johnston, Roseby i Kuehnle, 2009). No, kako je ranije navedeno, neki roditelji se ne razvedu, već unatoč učestalim sukobima pa čak i nasilnim radnjama ostaju u braku/vezi, a neki pak iako se razvedu i nadalje ostanu u toksičnim, neprijateljski nastrojenim međusobnim odnosima. To su dvije skupine roditelja čiji nastavak međusobnog „mrziteljskog“ odnosa ostavlja najveće posljedice na emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj djece. Za tu djecu roditeljsko neprijateljstvo samim razvodom ne prestaje. Mnoga djeca uvučena su u roditeljske sukobe i puno prije razvoda ili pak odrastaju u takvim brakovima, dok mnoga djeca unatoč roditeljskom razvodu i dalje svjedoče neprestanim roditeljskim sukobima.

Uslijed nerazriješenih roditeljskih sukoba, može doći i do negativnog uplitanja roditelja u dinamiku razvoja odnosa djeteta s drugim roditeljem te do trajnog narušavanja tog odnosa što može sa sobom donijeti niz negativnih posljedica, kako na strani djeteta, tako i na strani roditelja.

Također, u posljednje vrijeme veliki problem predstavljaju sve brojniji slučajevi visokokonfliktnih razvoda što ukazuje i na porast broja djece koji se nalaze u izrazito ranjivom položaju jer odrastaju dugotrajno izložena izrazito destruktivnim roditeljskim sukobima, što ostavlja dugoročno štetne posljedice na njihov razvoj.

Paralelno sa sve većim teškoćama s kojima se suočavaju suvremene obitelji, razvija se sve veća mreža socijalnih usluga namijenjenih prevladavanju osobnih, partnerskih i obiteljskih problema. Danas u Hrvatskoj postoje razna savjetovališta, udruge, obiteljski centri i druge ustanove koje pružaju savjetodavne ili terapijske usluge, a jedna od tih usluga je i obiteljska medijacija.

Unatrag nekoliko godina postepeno raste spremnost roditelja da potraže stručnu pomoć vezano uz teškoće u roditeljstvu tijekom i nakon razvoda braka. Istovremeno, još uvijek ne postoji dovoljna senzibiliziranost roditelja, a i šireg društva, za prepoznavanje izrazito ranjivog položaja djece izloženog dugotrajnim roditeljskim sukobima te mogućnost preveniranja štetnih posljedica takvih sukoba na razvoj djece kroz korištenje usluge obiteljske medijacije koja uvelike može doprinijeti konstruktivnom razrješavanju obiteljskih sukoba i postizanja sporazuma o roditeljskoj skrbi nakon razvoda.

Cilj ovog rada je prikazati ključne teorijske i istraživačke spoznaje o utjecaju roditeljskih sukoba na razvoj djece, s naglaskom na produbljivanju uvida u ranjiv položaj djece izložene dugotrajnim roditeljskim sukobima. Isto tako predstaviti će se percepcija djece o roditeljskim sukobima, njihove različite uloge i pozicije koje zauzimaju u roditeljskim sukobima. Opisat će se i različiti načini uključivanja potreba i interesa djece u obiteljsku medijaciju te opisati uloga obiteljskog medijatora u tom kontekstu.

U izradi ovog rada koristit će se pregledno teorijski metodološki pristup. Analizom prikupljene stručne i znanstvene literature na temu položaja djeteta u roditeljskim

sukobima, predstaviti će se ključne teorijske spoznaje i relevantni istraživački rezultati koji će biti strukturirani u manje, logički povezane tematske cjeline, oblikovane u jedinstvenu, koherentnu strukturu preglednog rada.

Kroz analizu i sintezu stručne i istraživačke literature te diskusiju o prikupljenim informacijama o položaju djeteta uključenog u roditeljske sukobe i mogućim posljedicama istog, izdvojiti će se najznačajnije spoznaje o kojima trebaju voditi računa obiteljski medijatori i drugi stručnjaci u radu s roditeljima i djecom koji se suočavaju s visokom razinom neriješenih sukoba među roditeljima. Analizom i sintezom ključnih istraživačkih spoznaja predstaviti će se prednosti i nedostaci uključivanja djece u obiteljsku medijaciju. Posebna pažnja biti će posvećena prikazu uloge obiteljskih medijatora u tom kontekstu, te prikazu načina na koji se u obiteljsku medijaciju mogu uključiti potrebe i interesi djece.

2. Teorijski okvir za razumijevanje utjecaja roditeljskih sukoba na razvoj djece

2.1. Primjena postavki teorije privrženosti

Prema Bowlbyjevoj teoriji privrženosti (Bowlby, 1982), u uvjetima kada dijete tijekom ranog razvoja dobiva primjerene odgovore na svoje potrebe od primarnih skrbnika, ono razvija efikasne strategije nošenja sa stresnim životnim situacijama, usvaja uvjerenje da je vrijedno ljubavi i pažnje i da se može osloniti na druge kada je to potrebno te na taj način razvija sigurni stil privrženosti. Procjenjuje se da oko 60-65% djece ima razvijen siguran stil privrženosti (Šakotić-Kurbalija i sur., 2022).

S druge strane, ako dijete odrasta u nepovoljnim uvjetima gdje je responzivnost roditelja na dječje potrebe neodgovarajuća, kod djeteta će se razvijati jedan od dva oblika nesigurne privrženosti, a to su anksiozna i izbjegavajuća privrženost (Shaver i sur., 2017, prema Šakotić-Kurbalija i sur., 2022).

Kao rezultat brige, odnosno nebrige roditelja/primarnog skrbnika o djetetovim primarnim potrebama, dijete formira svoj unutarnji sustav uvjerenja koji se naziva unutarnji radni model djeteta (Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2007).

Pozitivni unutarnji radni model djeteta sadrži pozitivna uvjerenja o sebi („ja sam vrijedan/željen“, „ja sam siguran“, „ja sam sposoban/moćan“) te pozitivna vjerovanja o roditelju/primarnom skrbniku („oni su dostupni“, „oni odgovaraju/razumiju moje potrebe“, „oni zadovoljavaju moje potrebe“).

S druge strane negativni unutarnji radni model djeteta sadrži negativna vjerovanja o sebi („ja sam bezvrijedan, ja nisam siguran, ja sam bespomoćan...“) te negativna vjerovanja o roditelju/skrbniku („oni su nepouzđani“, „on/ona ne reagira/ne razumije moje potrebe“, „oni su prijeteći, opasni, odbacujući“).

Unutarnji radni model koji je oblikovan tijekom ranog djetinjstva pokazao se kao relativno stabilan kroz dulje vrijeme, tj. on se ne mijenja sam od sebe u odrasloj dobi. Promjenu usvojenog negativnog unutarnjeg radnog modela kroz kasnije faze odrastanja mogu potaknuti pozitivna iskustva u bliskim intimnim odnosima, kao što su prijateljske i partnerske veze koje pružaju podršku i razumijevanje te osobni rast kroz psihoterapiju (Howe, 1995, Crittner, 2006, sve prema Ajduković i sur., 2007).

Navedene teorijske postavke sugeriraju da u uvjetima kada dijete odrasta uz roditelje koji su u stalnom otvorenom sukobu te nisu u dovoljnoj mjeri usmjereni na zadovoljavanje dječjih potreba, dijete će razviti negativne unutarnje modele sebe i drugih te usvojiti nesigurni stil privrženosti. Izloženost dugotrajnim roditeljskim sukobima i usvojeni nesigurni stil privrženosti u kasnijim razvojnim fazama može se manifestirati kroz brojne teškoće na emocionalnom, socijalnom i kognitivnom planu o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

2.2. Primjena postavki teorije emocionalne sigurnosti

Teoriju emocionalne sigurnosti razvili su Davies & Cummings 1994. godine (prema Zemp i sur., 2016). Teorija emocionalne sigurnosti naglašava da je održavanje osjećaja sigurnosti primarni cilj za djecu, a prijetnje tom cilju aktiviraju njihove regulatorne

obrasce kako bi ponovno stekli sigurnost. Izloženost dugotrajnim roditeljskim sukobima predstavlja narušavanje doživljaja emocionalne sigurnosti kod djece, kao i povjerenja djece u sposobnost roditelja da uspješno upravljaju rješavanjem sukoba s ciljem očuvanja obiteljske stabilnosti. Posljedično, dugotrajna izloženost roditeljskim sukobima i izostanak emocionalne sigurnosti može tijekom vremena povećati djetetovu ranjivost i potaknuti razvoj negativnih psiholoških simptoma.

Primjerice, kada se roditelji često svađaju i neprestano prijetu razvodom, ali do razvoda zapravo ne dolazi, dijete između svake svađe živi u stalnom strahu od toga što će se dogoditi s njim i kako će izgledati njegov život ako se razvod ipak ostvari te s vremenom razvija osjećaj nesigurnosti koji se odražava u svim područjima njegova funkcioniranja.

2.3. Primjena kognitivno-kontekstualnog modela

Utjecaj obiteljskih sukoba na razvoj djeteta najbolje se može razumjeti uzimajući u obzir djetetovu interpretaciju obiteljskih sukoba. Autori kognitivno-kontekstualnog modela Grych i Finchman (1990) naglašavaju važnost kognitivnih aspekata dječje procjene roditeljskih sukoba (npr. dječja percepcija prijetnje koju sukob za njih predstavlja, povjerenje u osobnu sposobnost nošenja sa sukobom, kao i utvrđivanje uzroka nastanka sukoba) jer isti utječu na oblikovanje dječjih emocionalnih i bihevioralnih reakcija.

Prema autorima ovog modela, bračni sukob koji je neprijateljski i nerazriješen predstavlja destruktivan oblik sukoba koji je izrazito nepovoljan za djecu jer predstavlja značajan stresor za dijete te je posljedica ovakvih sukoba razvoj ponašajnih i emocionalnih teškoća kod djece. S druge strane, sukobi koji su razriješeni s malo ljutnje i ne tiču se izravno djeteta, ne rezultiraju problemima u dječjoj prilagodbi. Dakle, ovi autori smatraju važnim ispitati i prirodu samog sukoba.

Osim toga važno je i razumijevanje dječje interpretacije roditeljskog sukoba, pri čemu su osobito važne percipirana prijetnja, efikasnost suočavanja, utvrđivanje uzroka i doživljavanje krivnje.

Djeca se mogu bojati da će svađa prerasti u agresiju, da će i oni sami biti uvučeni u sukob ili da će sukob dovesti do razvoda.

Ako djeca misle da imaju sposobnost nositi se sa sukobom, vjerojatnije je da će primijeniti efikasne strategije suočavanja. Nasuprot tome, nisko očekivanje vlastite efikasnosti u suočavanju može rezultirati tugom, anksioznošću, ljutnjom. Djeca koja krive sebe za roditeljski sukob mogu osjećati sram i stres te će pokušati intervenirati u sukob roditelja.

Djeca koja osjećaju veliku prijetnju i ne mogu se nositi sa sukobom mogu razviti anksioznost, dok djeca koja sebe okrivljuju za roditeljski sukob mogu razviti simptome depresije i imati smanjeno samopoštovanje (Macuka i Jurkin, 2014).

Dvije dimenzije procjena, percipirana prijetnja i samooptuživanje, imaju važnu ulogu u objašnjavanju veze između međuroditeljskog sukoba i neprilagođenosti djeteta. Pri tome su se određene dimenzije sukoba kao što su učestalost, intenzitet i razrješenje, pokazale kao najviše povezane s pojavom poteškoća u djetetovoj prilagodbi (Grych i sur., 1992).

Primjerice, u obiteljskoj situaciji u kojoj se roditelji međusobno okrivljuju zbog djetetovih loših ocjena tijekom cijelog polugodišta, dijete može osjećati krivnju za roditeljske sukobe. U želji da umiri roditelje, dijete može početi učiti, no ukoliko se roditelji i dalje nastavljaju svađati, dijete učenje počinje doživljavati kao bezuspješnu taktiku, prestaje učiti te počinje tražiti razloge svoje krivice u slijedećim sukobima, sve kako bi umanjilo prijetnju mogućeg razvoda roditelja koji procjenjuje neprihvatljivim. Sve navedeno kod djece može rezultirati pojavom simptoma depresije, anksioznosti i drugih emocionalnih teškoća.

2.4. Primjena postavki teorije socijalnog učenja

Teoriju socijalnog učenja predstavio je 60-tih godina prošlog stoljeća kanadski psiholog Albert Bandura (1962, 1977). Navedena teorija polazi od pretpostavke da možemo učiti promatranjem drugih, te vezano uz temu ovog rada, pojašnjava da djeca, promatrajući roditelje uključene u sukob, usvajaju različite modele ponašanja u

sukobima. Ukoliko svjedoče situacijama u kojima roditelji koriste destruktivne konfliktne metode tijekom svojih sukoba, djeca mogu naučiti i sama ispoljavati veće neprijateljstvo i agresiju oponašanjem iskazanih ponašanja roditelja te takve naučene destruktivne metode generalizirati na buduće odnose. Tako je na primjer studija Kinsfogela i Grycha (2004, prema Zemp i sur., 2016) pokazala da postoji slična poveznica između ponašanja roditelja tijekom sukoba i interakcije njihove djece s vršnjacima i braćom i sestrama. Poznate su situacije iz prakse u kojima roditelji koji međusobno viču i psuju jedno na drugo tijekom svađe, istovremeno doživljavaju da njihovo dijete na isti neprimjeren način reagira prema mlađem bratu/sestri. Nerijetko su iznenađeni kada ih se zbog sličnog ponašanja djeteta u školi pozove na razgovor.

2.5. Primjena modela neizravnog učinka (prelijevanja hostiliteta)

Roditeljski sukobi u kojima djeca nisu izravno uključena ili prisutna također su se pokazali štetnima za razvoj djece. Naime, emocionalni teret koji doživljavaju djeca koja odrastaju u obiteljima s narušenim roditeljskim odnosom nije nužno uvjetovan njihovom fizičkom prisutnošću tj. svjedočenjem roditeljskim sukobima (Zemp i sur., 2016). Mnoga istraživanja pokazala su da u obiteljskim sukobima dolazi do efekta „prelijevanja hostiliteta“ tj. da se neprijateljski odnos između roditelja često prenosi na kvalitetu odnosa roditelj-dijete. Tako je u meta analizi Krishnakumara i Buehlera (2000) kojoj je cilj bio ispitati povezanost međuroditeljskih sukoba i stila roditeljstva, utvrđeno da postoji jaka povezanost između roditeljskog sukoba i disfunkcionalnog roditeljstva (stroga pravila i roditeljsko (ne)prihvatanje). Neprijateljski odnos među roditeljima ometa usklađenost roditelja u odgojnim postupcima kao i osjetljivost na razumijevanje emocionalnih potreba djeteta. Stoga neovisno o uključenosti djeteta u roditeljski sukob, isti i neizravnim putem može naštetiti adekvatnom razvoju i dobrobiti djece.

Primjerice, roditeljska svađa oko načina trošenja novca, iako se odvija bez prisutnosti djeteta, može rezultirati time da jedan roditelj odluči iz protesta ne sudjelovati u planiranim zajedničkim obiteljskim aktivnosti (npr. izbjegava zajedničko gledanje televizije) te nameće djetetu stroža pravila ponašanja (npr. raniji odlazak na spavanje).

Dijete, iako nije bilo svjedok samog sukoba, posredno osjeća napetost te razvija vlastitu interpretaciju situacije, što može dovesti do osjećaja krivnje i nesigurnosti. Dakle, sukob među roditeljima može rezultirati neusklađenim odgojnim postupcima, primjerice različitim zahtjevima vezanim uz djetetovu svakodnevnu rutinu, poput spomenutog vremena odlaska djeteta na spavanje.

2.6. Primjena postavki teorije pozicioniranja

Rom Harré (2015), američki sveučilišni profesor i istraživač, sa svojim suradnicima razvio je relativno novi teorijski pristup koji može pomoći u razumijevanju zauzimanja određenih pozicija djece tijekom roditeljskih sukoba. Teoriju pozicioniranja definira kao sustavno proučavanje međugre između društveno definiranih prava i dužnosti i osoba u djelovanju (Harré, 2015). Međuigra se temelji na omjeru onoga što možemo učiniti, onoga što smijemo ili ne smijemo učiniti te onoga što zapravo činimo. Pozicija uključuje uzajamnost prava i dužnosti, prihvaćenih obrazaca mogućih djelovanja, te smislenog djelovanja i prikaza vrste osobe koju akter predstavlja (Harré, 2015).

Prema teoriji pozicioniranja ljudi ne preuzimaju pasivno uloge već aktivno pregovaraju o svojim pozicijama u odnosima s drugima, što uključuje predodžbe o tome tko smo i što možemo učiniti. U obiteljskim sukobima roditelji zauzimaju oprečne pozicije, a djetetovo razumijevanje situacije može utjecati na njegovu percepciju o tome koje su mu pozicije dostupne te na odluku o tome želi li zauzeti određenu poziciju ili joj se želi oduprijeti (Stokkebekk i sur., 2019).

Kako teorija pozicioniranja naglašava da pojedinci aktivno pregovaraju o svojim pravima, obvezama i ulogama u odnosima, roditeljski sukobi predstavljaju posebno pogodno područje za analizu. U nastavku je prikazan primjer koji ilustrira način na koje roditelji svojim narativima oblikuju poziciju djeteta kao objekta sukoba, te implikacije koje iz toga proizlaze za praksu obiteljskih medijatora:

U situaciji nakon razvoda, ukoliko jedan roditelj smatra da ostvaruje manje kontakta s djetetom nego bi to bilo pravedno u odnosu na drugog roditelja, može se staviti u poziciju žrtve. Time drugog roditelja stavlja u poziciju „tlačitelja“, a dijete u poziciju

„objekta“ roditeljskog tlačenja. Drugi se pak roditelj može protiviti pozicioniranju na mjesto tlačitelja te promovirati narativ o pravu djeteta na izbor. Time stavlja dijete u poziciju „donositelja odluke“, a roditelje u poziciju „neutralnih primatelja djetetovog preferiranog izbora“. U obje situacije dijete se može naći u nezahvalnom položaju.

Prikazani primjer potvrđuje da teorija pozicioniranja pruža koristan okvir za razumijevanje načina na koji roditelji svojim narativima oblikuju djetetove pozicije u sukobu. Ujedno ukazuje na ranjiv položaj djece kada im se pripisuju pasivne, posredničke uloge ili uloge donositelja odluka neprimjerenih za njihovu dob. Za praksu obiteljskih medijatora to znači da je nužno kontinuirano raditi na prepoznavanju i mijenjanju tih narativa, kako bi se djetetu omogućila pozicija koja je razvojno primjerena, zaštitna i podržavajuća za dijete.

3. Reakcije i načini prilagodbe djece na stres izazvan dugotrajnim roditeljskim sukobima

3.1. Percepcija roditeljskih sukoba i reakcije djece na roditeljske sukobe

Prije više od 25 godina, Grych i sur. (1992) utvrdili su da roditeljski izvještaji o izloženosti njihove djece roditeljskim sukobima nisu dovoljno objektivni iz tri razloga: 1) roditelji nerijetko nastoje prikazati socijalno poželjnu sliku svojeg roditeljstva; 2) roditelji možda nisu svjesni da njihova djeca promatraju njihove sukobe te mogu podcijeniti stvarnu količinu sukoba kojima su djeca izložena; 3) čak i kada su svjesni da djeca promatraju njihove sukobe, roditelji mogu svoje sukobe doživljavati na drugačiji način i pripisivati im drugačije značenje nego što to čine djeca.

Istraživanje o percepciji roditeljskih sukoba kod djece predškolske dobi Clementsa i sur. (2014) imalo je svrhu ispitati ulogu dječje i roditeljske percepcije roditeljskog sukoba u predviđanju prilagodbe predškolske djece. Rezultati istraživanja su pokazali da su više razine roditeljskog sukoba značajno povezane s manifestacijom poteškoća u ponašanju djece. Navedeni nalaz potvrđen je kroz roditeljske procjene i procjene odgajatelja. S obzirom na to da je većina prethodnih istraživanja dječje percepcije roditeljskih sukoba bila usredotočena na ranu osnovnoškolsku dob, srednje djetinjstvo i adolescenciju, važno je otkriće ovog istraživanja da su djeca već u dobi od 4 godine sposobna učinkovito izvijestiti o općim razinama sukoba unutar odnosa svojih roditelja. Nalazi spomenutog istraživanja Clementsa i sur. (2014) pokazali su da se djeca predškolske dobi i njihovi roditelji razlikuju u svojim izvješćima o roditeljskim sukobima, što ne iznenađuje budući da se djeca i odrasli često ne slažu u svojim izvješćima o obiteljskom ponašanju i interakcijama. Nadalje, nalazi sugeriraju da je dječji doživljaj roditeljskih sukoba važan prediktor njihove prilagodbe na ovaj obiteljski stresor te da doživljaj roditeljskih sukoba snažno utječe na razinu samopoštovanja djece. Naime, pad samopoštovanja kod djece može biti povezan s dječjim samooptuživanjem za roditeljske sukobe i osjećajem bespomoćnosti u pogledu sposobnosti djece da utječu na roditeljske svađe. Nalazi sugeriraju da su negativni učinci roditeljskog sukoba snažno podložni dječjoj percepciji roditeljskog

sukoba. Zaključno, rezultati spomenutog istraživanja pokazuju da su djeca predškolske dobi osjetljiva na roditeljske sukobe, da o takvim sukobima mogu pouzdano izvještavati te da ti izvještaji predviđaju njihovu emocionalnu i bihevioralnu prilagodbu. Sve navedeno ukazuje na važnost podizanja svijesti roditelja o osjetljivosti djece na roditeljske sukobe, posebice kada se uzme u obzir podatak da je najčešći komentar roditelja u ovoj studiji bio „*Mislim da moje dijete zapravo ne primjećuje kad se svađamo*“.

U istraživanju koje su proveli Grych i sur. 1992. godine o procjeni bračnog sukoba iz djetetove perspektive, razvijen je upitnik za procjenu dječjih pogleda na nekoliko aspekata bračnih sukoba. Skala dječje percepcije roditeljskog sukoba najprije je ispitana na uzorku od 222 djece u dobi od 9 do 12 godina, a rezultati su uspoređeni u drugom uzorku od 144 djece iste dobi. Činjenica je da izloženost intenzivnom, loše riješenom sukobu roditelja predstavlja značajan stresor za dijete te da je učestalost ove vrste sukoba najjače povezana s dječjim problemima. Nasuprot tome učinkovito riješeni sukobi, s malo izražavanja ljutnje i oni koji se direktno ne tiču djeteta, ne ostavljaju štetne posljedice na djecu. Ovakvi sukobi smatraju se konstruktivnim i adaptivnim načinom rješavanja nesuglasica koji se neizbježno pojavljuju u životu. Autori sugeriraju da je učestalost sukoba ključna za razumijevanje povezanosti roditeljskih sukoba s ponašajnim i emocionalnim poteškoćama koje mogu razviti djeca te da je dječja percepcija i razumijevanje sukoba ključno za razumijevanje utjecaja roditeljskog sukoba na dječji razvoj.

Teoretičari stresa naglašavaju posredničku ulogu individualne interpretacije stresnih događaja. Djeca mogu biti ugrožena bračnim sukobom iz više razloga, npr. mogu se bojati da će nesuglasice među roditeljima eskalirati u agresiju, da će oni biti uvučeni u sukob ili da će sukob rezultirati razvodom. Važna su i njihova uvjerenja u vlastitu sposobnost da se nose s roditeljskim sukobom te očekivanja o ishodima sukobljavanja. Ukoliko su očekivanja o rješivosti sukoba pozitivna, djeca će vjerojatno osjećati nadu i reagirati s konstruktivnim načinima suočavanja, dok negativna očekivanja mogu rezultirati osjećajem bespomoćnosti te smanjivanjem napora učinkovitog suočavanja. Naposljetku, djeca koja sebe krive za bračni sukob mogu iskusiti veći sram i vjerojatnije je da će se pokušati umiješati u sukob te potencijalno razviti manjak samopouzdanja ili simptome depresije (Grych i sur., 1992).

Rezultati spomenutog istraživanja Grych i sur. (1992) pokazali su da spolne razlike između dječaka i djevojčica nisu prisutne kada se promatra odnos između otvorenog bračnog sukoba i prilagodbe djece. Djeca koja se osjećaju ugroženo i nesposobna suočiti se sa sukobom te krive sebe za njegovu pojavu vjerojatnije će pokazivati probleme kao što su anksioznost i depresija. Odnos između bračnih sukoba i internaliziranih problema ovisi i o stupnju u kojem se djeca osjećaju ugroženo i krive sebe kada dođe do sukoba, a ne o samoj izloženosti sukobu.

Zanimljive nalaze o dječjim reakcijama na roditeljske sukobe donosi aktualno domaće istraživanje koje je provela Majnarić 2022. godine. Autorica navodi da djeca koja su uvučena u aktualni sukob roditelja mogu reagirati na sljedeća tri načina:

- a) mogu zauzeti svoj stav i govoriti o situaciji kakva ona zapravo je,
- b) mogu izbjeći konflikt tako da svakom roditelju govore ono što želi čuti (tzv. „*dijete kameleon*“) i/ili zauzeti stranu i uskladiti se s jednim roditeljem,
- c) mogu se zatvoriti u sebe i pokušati biti „nevidljiv“ (tzv. „*dobro, tiho dijete*“).

Naravno, moguće su i kombinacije navedenih načina reagiranja djece, kao i neke druge mogućnosti koje ovise o karakteru, temperamentu i utjecaju okoline na individuu djeteta. Tako je moguće da se dijete uključi u borbu između roditelja i da pri tome zauzme stranu jednog od roditelja. To je naročito često prisutno u obiteljima u kojima roditeljski sukob traje dulje vrijeme i djeci je teško biti uvučeno u sukobe na dvije strane te na taj način pokušavaju oni riješiti sukob. Neka pak djeca uspijevaju odmaknuti se (iako prividno) od roditeljskih sukoba usmjeravajući se na neke druge njima zanimljive sadržaje, npr. školski uspjeh, druženje s prijateljima, stvaraju savez s braćom/sestrama ili pak s djedovima/bakama. Međutim, iako to ne pokazuju, takva djeca su itekako u svojim mislima opterećena roditeljskim sukobima.

Baris i sur. (2001, prema Profaca, 2010) navodi da djeca koja se uspješno suočavaju sa stresom roditeljskog sukoba posjeduju određene zaštitne čimbenike, a to su: podržavajući odnos barem s jednim roditeljem, kvaliteta odnosa roditelj- dijete, prihvaćenost, toplina i konzistentnost odgoja, odnos s braćom i sestrama, stabilna okolina, jasna očekivanja i roditeljski nadzor, podržavajući primarni pomagači, podržavajući stručnjaci, podrška kroz grupni rad.

a) Reakcije djece predškolske dobi na roditeljske sukobe

Obzirom da djeca rane razvojne dobi mogu prepoznati i reagirati na glasni zvuk ili iskazanu ljutnju, najčešća reakcija male djece na roditeljske sukobe je uznemirenost i razdražljivost. Djeca mogu postati neobično mirna ili pak agresivna prema okolini. Najteža posljedica u ovom razdoblju je izostanak očekivanog psihofizičkog razvoja.

Pred kraj ovog razdoblja djeca mogu razumjeti neke elemente roditeljskog sukoba, ali ne i kontekst u kojem se odvija. Ne mogu razumjeti da sukob postoji zbog različitih ciljeva i sklona su samooptuživanju (najintenzivnije u dobi 4-5 godina), te također gube povjerenje u svijet oko sebe.

Također, ne mogu razumjeti da roditelj ima više uloga (npr. roditeljsku i partnersku), misle da je roditeljska uloga univerzalna pa na taj način promatraju i roditeljsko neslaganje. Predškolska djeca su sklona kognitivnom pojednostavljivanju i zauzimanju jedne strane. Predškolska djeca (5-7 godina) često će se umiješati u sukob roditelja pokušavajući odvući pažnju roditelja vlastitom agresijom ili izbjegavajući konflikt (Baris i sur., 2001, McIntosh, 2003, prema Profaca, 2010).

b) Reakcije djece školske dobi na roditeljske sukobe

Tijekom ovog životnog razdoblja djeca sve više razumijevaju funkcioniranje sukoba, razumiju da netko treba promijeniti ponašanje, no nisu u stanju integrirati dvije suprotne pozicije. Stoga se često poistovjećuju s jednom stranom, najčešće s onim roditeljem s kojim su u tom trenutku. To može imati utjecaja na produbljivanje daljnjeg sukoba među roditeljima obzirom dijete počinje govoriti svakom roditelju ono što on zapravo i želi čuti a najčešće je sadržaj usmjeren protiv drugog roditelja. S ciljem da zadovolje svakog roditelja ponaosob ponekad ne obraćaju pažnju na vlastite osjećaje, što negativno djeluje na njihovo razumijevanje vlastitih osjećaja. Ako nauče negirati vlastite osjećaje i želje, postupno će to djelovati i na njihovo samopoimanje.

Kasnije u tom razdoblju, u predadolescentnoj dobi, djeca sve potpunije razumiju sukob i često traže objašnjenje. Mogu početi moralizirati, procjenjivati koji je roditelj u pravu.

Posljedica toga može biti snažno zauzimanje strane jednog roditelja, a odbijanje drugog, što kod razvedenih roditelja može rezultirati odbijanjem viđanja ili neprijateljskim ponašanjem za vrijeme susreta s roditeljem s kojim ne žive. Kao reakciju na sukob mogu pokazati internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju.

Tijekom sukoba često roditeljima predlažu rješenja s konkretnim promjenama u ponašanju s namjerom da sukob zaustave, a ako se upletu u sukob, postaju tjeskobni i depresivni. Kao reakcija na sukob može se javiti ispoljavanje internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju a nije neobična niti pojava separacijske anksioznosti i regresivnog ponašanja. (Baris i sur., 2001, McIntosh, 2003, prema Profaca, 2010).

c) Reakcije djece adolescentne dobi na roditeljske sukobe

U nastavku na predadolescentnu dob, adolescenti su još više skloni iskazivati moraliziranje u vezi sa sukobom među roditeljima. Ukoliko su tijekom djetinjstva bili prisutni obiteljskim sukobima koji se i dalje nastavljaju, mogu postati nepredvidivi. Njihov bunt može rezultirati željom za ponovnim zbližavanjem s roditeljem od kojeg su se možda tijekom djetinjstva udaljili, te na taj način ovo razdoblje može postati prilika za ponovnim uspostavljanjem nekad prekinutog odnosa s jednim roditeljem.

Ukoliko sukob među roditeljima i dalje postoji, mladi u ovoj dobi počinju sve više izbjegavati sukobe, počinju preuzimati odgovornost odraslih i teže samostalnijoj komunikaciji sa svakim od roditelja. Obzirom je ovo razdoblje u kojem mladi sklapaju prve ljubavne veze, često se nažalost iskustvo roditeljskih sukoba prenosi i na način rješavanja problema u vlastitim vezama (Baris i sur., 2001, McIntosh, 2003, prema Profaca, 2010).

3.2. Nesigurnosti i brige s kojima se suočavaju djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima

Neovisno o tome žive li roditelji zajedno, jesu li u postupku razvoda braka ili su već dulje vrijeme razvedeni, djeca koja su izložena dugotrajnim, intenzivnim i neriješenim roditeljskim sukobima, suočavaju se sa specifičnim pitanjima, nesigurnostima i strahovima.

Johnston i sur. (2009) saželi su ih u nekoliko zajedničkih kategorija briga kojima su djeca uobičajeno zaokupljena:

a) „Što je istina, a što nije istina?“

U okolnostima kada dijete ima razvijenu snažnu emocionalnu privrženost s oba roditelja, roditeljski sukobi prožeti međusobnim optužbama izazivaju intenzivnu emocionalnu zbunjenost kod djeteta te narušavaju djetetov osjećaj sigurnosti.

Budući da se radi o osobama kojima dijete najviše vjeruje, a od kojih sada dobiva oprečne informacije, dijete je prisiljeno samostalno donositi zaključke o tome što je istina u onome što roditelji govore. Primjerice, dijete se može pitati: *„Je li otac doista istjerao majku iz kuće ili je netko drugi odvojio majku od nas?“* ili *„Je li očevu novu partnericu doista opravdano smatrati prijetnjom?“*.

Ovisno o dobi i razini kognitivnog razvoja djeteta, ovakva razmišljanja mogu dovesti do straha, nesigurnosti i narušenog povjerenja u roditelje kao sigurne baze. Posljedično, djeca mogu razviti pretjeran oprez i nepovjerljivost u odnosima s drugima, što dugoročno može otežati uspostavljanje i održavanje kvalitetnih socijalnih kontakata (Johnston i sur., 2009).

b) „Kako mogu zaštititi sebe i svoje roditelje?“

Djeca koja svjedoče intenzivnim neriješenim roditeljskim sukobima imaju tendenciju pretjerano brinuti za emocionalnu i fizičku dobrobit svojih roditelja te si često postavljaju pitanja poput *„Hoće li moja majka biti tužna i plakati ako ostane sama dok ja posjećujem oca?“*. Ove brige o dobrobiti roditelja često su povezane s vlastitim

strahovima hoće li biti napušteni, izgubljeni, ignorirani ili čak uništeni u roditeljskoj borbi. Tako, osim zabrinutosti o emocionalnom stanju svojih roditelja, istovremeno često brinu i o vlastitom emocionalnom stanju i sigurnosti.

Primjerice, mogu se pitati: „*Ako posjetim svog oca, hoće li majka biti tamo kad se vratim, hoće li njezin bijes biti usmjeren na mene?*“. Pretjerana briga i strah o vlastitom i tuđem emocionalnom i fizičkom stanju može rezultirati osjećajem manje vrijednosti i duboke osobne nesigurnosti (Johnston i sur., 2009).

c) „*Tko je kriv?*“

Djeca koja se nalaze u središtu roditeljskih sukoba, naročito visokokonfliktnih obično snose na svojim leđima i teret odgovornosti za ishod sukoba koje vode roditelji, neovisno o tome što većina djece objektivno nije u mogućnosti kontrolirati ili zaustaviti sukob. Mlađa djeca su uvjerena da ona uzrokuju svađe i smatraju da ako se ona „poprave“ da će se roditelji prestati svađati, a starija smatraju da se roditelji svađaju jednostavno jer ona postoje te mogu imati opterećujuće misli poput: „*Da sam mrtav, ne bi se više trebali svađati*“. Ovo je primjer jedne zabrinjavajuće fantazije tinejdžera koja na žalost nije rijetkost.

Djeca koja snose takvu vrstu odgovornosti, često potiskuju vlastite potrebe te nemaju osjećaj autonomije i osobne moći, što dugoročno može izazvati niz teškoća u njihovoj prilagodbi i izgradnji kvalitetnih odnosa (Johnston i sur., 2009).

d) „*Jesam li ja kao dobar roditelj ili kao loš roditelj?*“

Ako se roditelji međusobno stalno optužuju, djeca vode stalnu dilemu tko je dobar, a tko loš roditelj. Još je gora situacija kada jedan roditelj šalje djetetu poruku da je u nekim negativnim ponašanjima isti kao i drugi roditelj. Obzirom da je identitet svakog djeteta usko vezan uz oba roditelja, prirodno je da dijete želi voljeti oba roditelja jer na taj način voli i sebe. Kada jedan roditelj kaže da onaj drugi ne valja, zapravo šalje djetetu poruku da „i pola djeteta“ ne valja, te je dijete na neki način posvađano sa samim sobom. U ovakvim situacijama djeca postaju zbunjena, osjećaju sram ili se ocrnjuju ako osjećaju da su postala poput „lošeg roditelja“.

Navedeno dobro može ilustrirati primjer četrnaestogodišnjaka koji je bio perfekcionista u školskim zadaćama, a ako nije sve sto posto shvatio točno, osjećao bi se užasno glupo, poput svog „glupog oca“.

Negativnim etiketiranjem i uspoređivanjem s „lošim“ roditeljem zapravo se postiže suprotan učinak. Velika je vjerojatnost da će dijete braniti tog roditelja ponavljanjem njegovog ponašanja ili će pak odbaciti dio sebe (Johnston i sur., 2009).

3.3. Pozicije koje djeca zauzimaju u roditeljskim sukobima

U obiteljima s dugotrajnim roditeljskim sukobima djeca se najčešće pozicioniraju kao žrtve uvučene u trokut progonitelj- spasitelj- žrtva bez mogućnosti utjecaja. Dok se roditelji nadmeću tko je od njih spasitelj, a tko progonitelj, djeca se od strane oba roditelja kao i okoline pozicioniraju u ulogu žrtve. Pozicioniranje djeteta u obiteljskom sukobu varira s dobi djeteta, pa se tako od adolescenata očekuje da budu neovisniji i zreliji za samostalno donošenje odluka. Prema teoriji pozicioniranja djeca ovisno o tome kako doživljavaju obiteljsku situaciju oblikuju i svoju percepciju o tome koje su im pozicije subjekta ponuđene i dostupne u obitelji, te ima li smisla zahtijevati neku poziciju ili se oduprijeti zadanim pozicijama (Stokkebekk i sur. 2019).

Stokkebekk i suradnici su 2019. godine proveli kvalitativno istraživanje kako bi dobili odgovore na pitanja *Kako se djeca pozicioniraju prema izazovima u obiteljskom sukobu nakon razvoda?* i *Kako obiteljski sukob pozicionira djecu?*

U istraživanju su sudjelovala djeca u dobi od 10-16 godina. Nakon analize autori sumiraju tri dominantne pozicije subjekta (djeteta): održavanje ravnoteže, održavanje distance i nastavak života.

a) Održavanje ravnoteže u obitelji

Rezultati spomenutog istraživanja Stokkebekka i sur. (2019) pokazali su da djeca postaju jako oprezna u situacijama kada čuju jednog roditelja kako govori loše o drugome, te brinu koje informacije iz jednog kućanstva smiju otkriti drugome. Takva

podijeljena lojalnost za neku djecu može imati negativne socijalne i psihološke posljedice, dok druga djeca pronalaze načine za održavanje ravnoteže.

U poziciji održavanja ravnoteže važno je razumijevanje roditeljskog sukoba kao potencijalne prijetnje obitelji i vlastitoj dobrobiti. Naglasak je na tome da sukob između roditelja indirektno ili direktno uključuje i djecu, a ne samo roditelje. Nadalje, djeca u toj poziciji imaju potrebu za uravnoteženom pozicijom kako bi izbjegli sukob i na potrebu da ne ugroze odnos sa svakim od roditelja kao i odnos između roditelja.

Djeca koja se osjećaju „uhvaćena“ u sukobu između njihovih roditelja, imaju obično dvije mogućnosti reagiranja: zadržati uravnoteženu poziciju i neutralan stav ili zauzeti poziciju bliže jednom roditelju i posljedično se suočiti s rizikom da se udalje od drugog roditelja. Iako je teško održati uravnoteženu poziciju, to je poželjan izbor za djecu u situacijama kada imaju podjednaku privrženost s oba roditelja i kada im roditelji predstavljaju sigurne figure privrženosti. Međutim, roditelji često nisu u stanju preuzeti odgovornost za svoje sukobe te u takvim situacijama nerijetko dijete preuzima na sebe tu odgovornost, jer destabilizirajući konflikt sugerira da netko u obiteljskom sustavu treba biti odgovoran (Stokkebekk i sur., 2019).

b) Održavanje udaljenosti- udaljavanje od jednog roditelja

Kada djeca doživljavaju roditeljsko ponašanje ili njihov odnos kao problematičan, često zauzimaju poziciju distance. Dijete može osjećati da je kontakt s nekim od roditelja za njega uznemirujući, ali mu je istovremeno teško odbaciti takvog roditelja. Neki adolescenti izjavili su da je opresivno roditeljsko ponašanje, kao što je npr. iskazivanje negativnih stavova, ogorčenost prema drugom roditelju, dovelo do njihovog smanjenog kontakta s tim roditeljem, kako bi se zaštitili, dok mlađa djeca nisu bila u poziciji da to mogu učiniti. Adolescenti mogu osjećati pritisak da se očekuje da oko roditeljskih sukoba izraze svoje mišljenje, dok je kod mlađe djece to rjeđe prisutno. U ranoj adolescenciji česti izbor djece je pridruživanje opresivnom roditelju ili zadržavanje uravnotežene pozicije između svojih roditelja kroz tzv. „ušutkani položaj“. Odbačeni roditelj bi mogao okriviti drugog roditelja za djetetovo odbacivanje, čime bi se mogao intenzivirati sukob. Adolescenti bi ovu reakciju odbačenog roditelja mogli doživjeti kao bolnu ili kao neshvaćanje njihove zabrinutosti,

što bi moglo rezultirati daljnjim udaljavanjem i stvaranjem tzv. međugeneracijske koalicije (Stokkebek i sur., 2019).

c) Nastavak sa životom

Dok mlađa djeca često ovise o roditeljima u obavljanju aktivnosti izvan kuće, adolescenti su često samostalniji u „iskoraku“ iz obiteljskog života. Ovaj položaj može promicati pozitivnu društvenu reakciju roditelja jer se može promatrati kao normalan rani/adolescentni položaj koji se više povezuje sa životom s prijateljima nego s obitelji. Fokusiranje na prijatelje i izbjegavanje izloženosti obiteljskim sukobima također se može protumačiti kao zaštitni čimbenik. No, zauzimanje položaja izvan obitelji može uključivati i negativne posljedice jer bi se roditelji mogli osjećati odbačeno, te se može povećati napetost između roditelja i djeteta i time pojačavati sukob među roditeljima. Iako adolescenti mogu čeznuti za većom povezanosti s roditeljima i obitelji, osjećaju da nemaju drugog izbora nego izaći iz obitelji (Stokkebek i sur., 2019).

3.4. Različite obiteljske uloge koje preuzimaju na sebe djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima

Što je roditeljski sukob dugotrajniji, raste i vjerojatnost da će se djeca uključiti u sukob, a ponekad ih sami roditelji uvlače u sukob. Poneka djeca nastoje održati ravnotežu te pokušavaju zaštititi sebe i roditelje, a poneka djeca svojim ponašanjem iskazuju svoje potrebe, pa će tako u nadi da pomire roditelje razvijati fizičke simptome ili probleme u ponašanju kako bi ujedinili roditelje u skrbi o sebi.

Parkinson (2011:188-189) na vrlo jednostavan i slikovit način prikazuje različite uloge koje preuzimaju na sebe djeca uključena u roditeljske sukobe:

1. „*Golub pismonoša*“ – dijete preuzima ulogu prenositelja poruke među roditeljima
2. „*Miritelj*“ – dijete pokušava pomiriti roditelje
3. „*Mirotvorac*“ – dijete govori svakom roditelju što želi čuti
4. „*Saveznik*“ – dijete daje podršku jednom roditelju

5. „*Donositelj odluka*“ - dijete preuzima ulogu odrasle osobe koja samostalno odlučuje kada i kod koga će ići
6. „*Žrtveno janje*“ – dijete se ponaša problematično i privlači pažnju na sebe, strahuje da će biti ostavljen od oba roditelja
7. „*Povjerenik*“ – dijete preuzima ulogu osobe kojoj se roditelj povjerava
8. „*Zamjenski partner*“ – dijete zamjenjuje roditelja koji je otišao
9. „*Zamjenski roditelj ili skrbnik*“ – dijete preuzima roditeljsku ulogu te brine o ranjivom roditelju ili mlađoj braći ili sestrama (tzv. parentifikacija)
10. „*Sudac*“ - dijete preuzima ulogu moralnog suca jer ga se ohrabruje da zauzme stranu u sukobu i okrivljuje jednog roditelja
11. „*Buntovnik*“ - dijete koje ima česte ispade i sklono je delinkventnom ponašanju
12. „*Ožalošćeni*“ – dijete žali za izgubljenom obitelji, pokazuje žalovanje koje roditelji potiskuju

Navedene uloge djeca mogu razviti generalno u obiteljskim sustavima, no tijekom razvoda i dugotrajnog sukoba ove uloge mogu biti jače izražene. Djeca počinju samoinicijativno preuzimati uloge koje su više povezane sa zadovoljenjem roditeljskih potreba nego s dječjim potrebama.

Roditelji bi trebali moći prepoznati koju od uloga je preuzelo njihovo dijete, uzeti njihovo mišljenje u obzir i zaštititi djecu od štetnih ponašanja. Djeca zapravo ne bi trebala imati nikakvu ulogu u roditeljskom sukobu, već bi odgovornost za sukob trebali imati isključivo roditelji. U situacijama kada roditelji nisu u mogućnosti uočiti navedene potrebe i preuzete uloge djece te pronaći rješenje za svoje sukobe, važno je da potraže stručnu pomoć kroz uključivanje u savjetovanje ili obiteljsku medijaciju (Sladović Franz i Branica, 2023).

3.5. Načini prilagodbe djece izložene dugotrajnim roditeljskim sukobima

Djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima mogu razviti različite načine prilagodbe kao reakciju na doživljeni stres i način preživljavanja, a koji se kasnije odražavaju na buduće odnose, naročito na odnos s partnerima i djecom.

Johnston i Cambell (1988., prema Baris i sur., 2001., prema Profaca, 2010) navode četiri stila ponašanja i funkcioniranja koje mogu razviti djeca izložena učestalom i izraženom sukobljavanju roditelja:

a) „*Upravljači*“ - To su djeca koja s vremenom nauče manipulirati roditeljskim sukobom kako bi skrenuli pažnju na sebe te vođeni željom za kontrolom situacije uspijevanju upravljati drugima. Iako se na taj način nauče izboriti za sebe, djeca koja preuzmu takve strategije, kasnije ih nesvjesno prenose u druge odnose te teško razviju privrženost u bliskim odnosima. Primjerice, dijete čiji su roditelji u visokom konfliktu i međusobno odbijaju direktno komunicirati, dobiva zadatak od jednog roditelja da prenese poruku drugom roditelju, no vođeno ranijim iskustvima o tome kakva bi mogla biti reakcija drugog roditelja, odluči se zaštititi i ne prenese poruku drugom roditelju, a prvom roditelju kaže da su je prenio, što za posljedicu ima još veće produbljivanje roditeljskog sukoba (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

b) „*Uravnoteženi*“ - To su djeca koja posjeduju mirnoću kojom, uz dobre pregovaračke sposobnosti, mogu umiriti druge. Tolerantni su na sukob, no iako se izvana čine mirnima, razvijaju anksioznost kao trajnu osobinu ličnosti. Primjerice, dijete čiji se roditelji puno svađaju nauči skrenuti roditeljima pozornost sa sukoba na sebe (tako da se npr. tuže na bolove u trbuhu ili naprave neku nepodopštinu i sl.) kako bi se roditelji ujedinili oko rješavanja njegovog problema, a zatim tješi roditelje i savjetuje oko najboljeg rješenja njihovog sukoba (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

c) „*Stapajući ili sjedinjujući*“ - To su djeca koja nemaju dobar kontakt s vlastitim osjećajima, ali su osjetljiva na druge i reflektiraju osjećaje drugih oko sebe. Taj mehanizam su usvojili jer nemaju razvijene pregovaračke sposobnosti. Tijekom sukoba roditelja zauzimaju stranu i poistovjećuju se s jednim od roditelja. Primjerice, dijete tješi roditelja koji je tužan, samosažalijeva se pred djetetom i ocrnjuje drugog roditelja. Dijete pri tome pokazuje razumijevanje za roditelja kojeg tješi te stvara slične emocije prema drugom roditelju kao i roditelj kojeg tješi (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

d) „*Difuzni*“ - To su djeca koja pokazuju najviše emocionalnih teškoća, najmanje su funkcionalna i organizirana čak i u odrasloj dobi. Nisu razvili obrambeni mehanizam od roditeljskih svađa te teže funkcioniraju u svakodnevnim aktivnostima. Ponekad zahtijevaju institucionalni okvir kako bi razvili strukturu unutar koje će funkcionirati. Primjerice, dijete koje izrazito teško podnosi sukobe roditelja, počne se sakrivati ispod kreveta, razbije predmet, osjeća krivnju te se počne i samoozljeđivati, što još više raspiruje svađu među roditeljima jer se međusobno okrivljuju za djetetovo stanje. Dijete često razmišlja o bijegu od kuće, a istovremeno se udaljava i od vršnjaka (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

4. Izloženost djece roditeljskim sukobima u kontekstu visokokonfliktnog razvoda braka

Učestali sukobi među roditeljima najčešće prethode razvodu braka roditelja te se često nastavljaju tijekom i nakon razvoda braka. U takvim obiteljskim situacijama period izloženosti djece roditeljskim sukobima može biti dugotrajan i vrlo stresan, a često obuhvaća višegodišnje razdoblje koje je izrazito važno za djetetov razvoj i formiranje ličnosti. Mnoga djeca stoga i prije nego postupak razvoda bude službeno pokrenut te prije nego dođu u kontakt sa stručnjacima uključenim u razvod braka, mogu razviti neki od oblika prilagodbe te poprimiti uloge koje nisu adekvatne za njihov psihofizički razvoj.

Mehanizmi koji utječu na sposobnost i način nošenja djece sa stresom izazvanim roditeljskim sukobima ovise o dobi i spolu djece, ali i o njihovim individualnim karakteristikama i kognitivnim sposobnostima procjene roditeljskih sukoba.

Već tijekom provođenja postupka obveznog savjetovanja stručni tim Zavoda za socijalni rad upoznaje roditelje s emocionalnim posljedicama razvoda braka na djecu i procesom prilagodbe djece na razvod. Čavarović-Gabor (2007) navodi sljedeće tipične dječje emocionalne reakcije na razvod roditelja:

- *Strah od napuštanja* - djeca se boje za svoju budućnost zbog straha da će biti ostavljena,

- *Zabrinutost za roditelje* - djeca su zabrinuta kako će roditelji dalje živjeti, adolescenti iskazuju zabrinutost oko mogućnosti osiguravanja materijalnih sredstava za život,
- *Osjećaj tuge, snuđenosti* - djeca u dobi do 14 godina izražavaju žalost i pokazuju osjećaj velikog gubitka, a 50% njih mašta o ponovnom pomirenju roditelja,
- *Osjećaj osamljenosti* – s obzirom da su tijekom razvoda roditelji obično zauzeti sami sobom ili međusobnim sukobom i nemaju vremena za djecu, djeca nerijetko ostaju prepuštana sama sebi,
- *Osjećaj odbačenosti* - djeca često smatraju da ih je roditelj koji odlazi iz doma odbacio i pitaju se zavređuju li njegovu ljubav,
- *Sukob lojalnosti* – djeca često osjećaju unutarnji sukob lojalnosti budući da se roditelji nerijetko bore oko naklonosti djece te od njih očekuju da se odluče čiju stranu će zauzeti u roditeljskim sukobima,
- *Bijes i agresija* - kod više od 30 % djece opažena je agresija kao glavna reakcija na razvod, a 25% djece ona je usmjerena na roditelja koji pokreće razvod.

Pregled istraživanja u razdoblju 1990. do 1999. koje je načinila Kelly (2009., prema Profaca, 2010) pokazao je da su se psihološki simptomi kod djece tijekom i nakon razvoda mogli primijetiti već i godinama prije razvoda. Ta istraživanja potvrđuju tezu kako se posljedice razvoda na djecu zapravo trebaju sagledavati kroz prizmu roditeljskog sukoba. Navedena istraživanja pokazala su da je roditeljski sukob odgovoran za prilagodbu djece na razvod roditelja. Neriješeni sukobi roditelja nakon razvoda braka produbljuju poteškoće u dječjoj prilagodbi i narušavaju odnos djeteta sa svakim od roditelja.

S druge strane, ukoliko se intenzitet roditeljskog sukobljavanja nakon razvoda s vremenom smanjuje i roditelji nauče sukobe rješavati konstruktivno i učinkovito, te postoji roditeljska uključenost i bržnost i primjena autoritativnog odgojnog stila barem jednog roditelja, možemo govoriti o postojanju zaštitnih čimbenika za uspješnu prilagodbu djece na razvod braka (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

Nadalje, važan utjecaj imaju i osobine ličnosti svakog djeteta kao individue, kao npr. inteligencija i sposobnost emocionalne regulacije. Djeca koja imaju veći stupanj

kognitivnih sposobnosti i veću sposobnost upravljanja emocijama lakše i brže se prilagode na razvod roditelja, te postoji i veća vjerojatnost da će razviti strategije otpornosti prema roditeljskim sukobima (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

Ukoliko se roditeljski sukobi nastavljaju i nakon razvoda braka roditelja, te posebice ukoliko se radi o visokokonfliktnim razvodima u kojima roditeljski sukobi često traju i do punoljetnosti djece, po djecu mogu nastati brojni štetni i potencijalno opasni rizici (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020, str.112):

- Djeca nauče govoriti svakom od roditelja ono što on želi čuti, te više ne zna prepoznati i izraziti svoje želje i potrebe. Često se takav obrazac prenosi i u odraslu dob. Takva djeca ne nauče izražavati svoje mišljenje, te često ukoliko se žele priključiti grupi vršnjaka, udovoljiti dečku/curi, veća je opasnost od upuštanja u rizična ponašanja (konzumacije alkohola, droga, preranih seksualnih odnosa i sl.), neovisno o tome žele li to oni zaista ili ne.
- Djeca čiji su roditelji u visokom konfliktu i ne razgovaraju, nauče manipulirati roditeljskom nesuradnjom kao i vješto izbjegavati pravila i granice. Npr, tinejdžer koji zna da se roditelji neće međusobno čuti, može mami reći da je kod tate, tati da je kod mame, a zapravo noć provesti u izlasku, što može biti potencijalno opasno.
- Kada su djeca svjedoci učestalih sukoba pa čak i nasilja među roditeljima, nauče da je „normalno“ da se osobe koje se vole istovremeno i povređuju, te takav obrazac također prenose na buduće odnose. Djeca nauče da je svađa, čak i nasilje, način rješavanja problema i ostvarivanja vlastitog cilja, te u budućim odnosima sukobe nauči rješavati nasiljem, ili pak može prihvatiti da je u redu da se drugi prema njemu ponašaju na takav način.

Djeca koja svjedoče snažnim konfliktima među roditeljima zaokupljena brigom za vlastito preživljavanje i zapravo su prestravljena i zbunjena svojom nemoći i bojazni za budućnost, kao i svojom podijeljenom lojalnošću prema svakom od roditelja.

Djeca iz visokokonfliktnih razvoda i dugotrajnih roditeljskih sukoba nauče potvrđivati i povlađivati svakom roditelju zasebno i često govoriti protiv drugog roditelja kod kojeg nisu trenutno, što je izrazito iscrpljujuće po dijete.

Stoga ne čudi podatak iz nedavnog istraživanja (Van der Wal i sur., 2019, prema Majnarić, 2022) da djeca uključena u razvode s visokim stupnjem sukoba roditelja mogu biti u riziku od razvoja posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), pri čemu je gotovo polovica (46%) djece s povećanim rizikom od razvoja PTSP-a. Pritom je važno razumjeti kako djeca obzirom na dob i razvojni stupanj doživljavaju sukob svojih roditelja, pa tako Profaca (2010) navodi da razvojne razlike ovise o sposobnostima razumijevanja sadržaja roditeljskog sukoba, zrelosti, osobinama i snagama djeteta, kao i o dostupnosti podrške koju dijete treba i ima.

Zakon o zaštiti nasilja u obitelji (NN 70/17, 126/19, 36/24) u članku 10, stavak 2. i 3. govori o tome da se nasiljem smatraju, osim tjelesnog kažnjavanja, i druga ponižavajuća postupanja prema djeci, kao i psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva i uznemirenost. Obzirom na posljedice koje mogu nastati uslijed dugotrajne izloženosti djece roditeljskim sukobima, možemo povući paralelu da i djeca izložena dugotrajnim, visokokonfliktnim, manipulirajućim sukobima između roditelja razviju simptome i posljedice slične onima koje razviju žrtve nasilja.

Mnogi roditelji svjesno ili nesvjesno koriste različite manipulativne strategije kojima nastoje pridobiti dijete na svoju stranu i istovremeno udaljiti dijete od drugog roditelja, a da pritom dijete koriste kao sredstvo kojim na neki način i nadalje vode rat protiv bivšeg partnera s kojim nisu razriješili partnerski odnos i ne mogu se usredotočiti na roditeljski odnos.

Warshak (2008., prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020) navodi sljedeća manipulativna ponašanja roditelja kojima uvlače djecu u svoje sukobe: pretjerano ugađaju djetetu s ciljem pridobivanja njegove naklonosti, izostavljaju lijepe uspomene i pozitivna iskustva djeteta s drugim roditeljem, prenaglašavaju propuste drugog roditelja, pretjerano kontroliraju i zadiru u susrete djeteta s drugim roditeljem, opstruiraju kontakte drugog roditelja s djetetom, pokazuju neugodne emocije (tuga, ljutnja, zabrinutost) kada dijete odlazi na susret s drugim roditeljem, negativno komentiraju drugog roditelja pred djetetom, zabranjuju kontakte, lažno optužuju za zlostavljanje djeteta, depersonaliziraju drugog roditelja.

Woodall i Woodall (2017) opisuju još neka ponašanja roditelja koja mogu stvoriti neprimjereni pritisak djece: s djetetom dijele neprimjerene informacije kao npr. detalje sudskog postupka; tretiraju dijete kao partnera ili kao roditelja u njihovom međusobnom odnosu; biološkog roditelja nastoje zamijeniti pomajkom/poočimom; dopuštaju, čak i ohrabruju djetetov prijezir i odbijanje drugog roditelja bez da za to postoje opravdani razlozi; emocionalno izbjegavaju dijete kad kontaktira drugog roditelja; iskorištavaju informacije koje im je dijete reklo o drugom roditelju dajući tome preuveličano i negativno značenje.

Buljan Flander i Roje Đapić (2020) iz prakse Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba izdvajaju još neka specifična ponašanja roditelja, karakteristična za hrvatski kontekst, kao npr. lažne prijave za nasilje spram drugog roditelja; pasivno dopuštanje otuđenja drugima; stvaranje dojma opasnosti.

Kao što je prikazano iz strane i domaće literature, postoji niz ponašanja kojima roditelji (koji su se jednom voljeli) uvlače djecu u svoje nerazriješene partnerske sukobe koji nerijetko traju još za vrijeme braka, tijekom razvoda braka, a često i nakon razvoda braka. Ponekad su roditelji zaslijepljeni željom za osvetom prema drugom roditelju, te iako inače posjeduju dobre roditeljske kompetencije, svojim manipulativnim obrascima ponašanja nesvjesno nanose izravnu štetu svojem djetetu. Stoga je važno da stručnjaci znaju prepoznati takva ponašanja roditelja i intervenirati različitim oblicima zaštite prava i interesa djeteta, bilo upućivanjem roditelja na uključivanje u savjetovanje ili psihoterapiju, izricanjem mjera obiteljsko-pravne zaštite, po potrebi uključivanjem suda, državnog odvjetništva, policije i drugih institucija koje će djelovati u sprečavanju roditelja u daljnjem štetnom ponašanju. Važno je da roditelji što prije razdijele partnerski odnos od roditeljskog kako bi se mogli usmjeriti na nastavak zajedničkog suroditeljstva i nakon razvoda braka, a jedan od načina međusobnog dogovora i prevencije nastanka gore opisanih ponašanja i posljedica po djecu je i uključivanje roditelja (i djece) u obiteljsku medijaciju koja će biti pobliže opisana u slijedećem poglavlju.

5. Osnaživanje kvalitetnog suroditeljstva i rješavanje roditeljskih sukoba kroz obiteljsku medijaciju

Dugotrajni, neriješeni sukobi među roditeljima, bez obzira nalaze li se roditelji u braku/izvanbračnoj zajednici ili su u fazi razdvajanja ili su već dulje vrijeme razdvojeni, neminovno utječu za psihološki, emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj djece, bez obzira u kojoj se dobi u tom trenutku djeca nalaze. Kako bi se prevenirale štetne razvojne posljedice za djecu, važno je proaktivno djelovati razvijanjem mreže sustavne podrške obiteljima u riziku. Jedna od usluga koja je vrlo važna u tom kontekstu je usluga obiteljske medijacije jer ona može uvelike pomoći roditeljima u razrješavanju sukoba i postizanju kvalitetnog suroditeljstva.

5.1. Kvalitetno suroditeljstvo - temelj prevencije negativnih posljedica razdvojenog roditeljstva

Roditelji su najčešće prve osobe s kojima dijete dolazi u kontakt, u odnosu s kojima stvara prve dojmove i uči o svijetu oko sebe, usvaja obrasce ponašanja koje će tijekom djetinjstva i kasnije u odrasloj dobi primjenjivati u drugim interpersonalnim odnosima. Roditelji su osobe koje trebaju djetetu osigurati sigurnost, pružiti mu emocionalnu toplinu, poticati ga na samostalno učenje sukladno djetetovim sposobnostima, voditi i usmjeravati te osigurati stabilnost, kontinuiranu skrb i dosljednost rutina. Navedene roditeljske odgovornosti zajedničkim nazivnikom nazivamo „roditeljstvo u najboljem interesu djeteta“. Ovaj koncept temelji se na Konvenciji UN-a o pravima djeteta (1989) odnosno na definiciji „pozitivnog roditeljstva“ sadržanoj u Preporuci 10 Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu. Sve navedene odgovornosti koje bi trebao imati i izvršavati svaki roditelj odnosno primarni skrbnik djeteta čine kvalitetno suroditeljstvo.

Kvaliteta suroditeljstva odražava se na to kako se roditelj osjeća u roditeljskoj ulozi i na roditeljska ponašanja koja podupiru zadovoljenje djetetovih temeljnih fizičkih i psihičkih potreba. Suroditeljstvo koje obilježava međusobna suradnja i podrška između roditelja ima pozitivne učinke na dijete, dok problemi u suroditeljstvu (niska

podrška, visoko ometanje/potkopavanje, sukobi među roditeljima) rezultiraju lošim razvojnim ishodima za djecu, bez obzira radi li se o obiteljima u kojima su roditelji u braku ili su razvedeni (McHale i Lindhal, 2011, prema Pećnik i Klarić, 2020).

Istraživanje koje je provela Klarić (2016) s učenicima petih, šestih i sedmih razreda osnovne škole govori o povezanosti obilježja suroditeljstva s problemima prilagodbe djece. Na uzorku djece čiji su roditelji u braku utvrđena je povezanost učestalosti međusobnog sukoba roditelja oko djetetovog odgoja s eksternaliziranim problemima djeteta. Djeca koja su percipirala učestalije konflikte majki i očeva u području roditeljstva imala su izraženije eksternalizirane probleme. Uz to, utvrđena je povezanost između djetetove percepcije učestalijeg sukoba u suroditeljstvu s izraženijim internaliziranim problemima prilagodbe u području anksioznosti/depresije, kao i s problemima mišljenja te socijalnim problemima kod djece čiji su roditelji u braku. Suprotno očekivanjima, na uzorku djece razvedenih roditelja percepcije sukoba i suradnje u suroditeljstvu nisu se pokazale značajno povezanima s izraženošću internaliziranih i eksternaliziranih problema. Ovi nalazi o povezanosti teškoća dječje prilagodbe sa sukobljenim suroditeljstvom u dvoroditeljskim obiteljima imaju značajne praktične implikacije jer ukazuju na potrebu da obiteljska medijacija kao i druge usluge savjetovanja za djecu i roditelje te različiti programi podrške roditeljstvu budu dostupni obiteljima slabijih kapaciteta za samostalno rješavanje obiteljskih sukoba i onda kada nisu u procesu razvoda braka.

Međutim, jedan aspekt suroditeljstva – triangulacija - bio je povezan s teškoćama prilagodbe: kod djece s višim rezultatom na čestici koja mjeri triangulaciju bio je prisutan i viši rezultat na subskali anksioznost/depresija te problema mišljenja. Ovi nalazi govore o teškoćama u prilagodbi kod djece koja su sredstvo kroz koje se odvija sukob roditelja, tako da dijete bude „postavljeno u središte sukoba“ s ulogom da prenosi poruke odraslih. Navedeno traži pomno osmišljene programe roditeljske koordinacije u kojima obiteljska medijacija, također uz psihoterapiju roditelja, zauzima važno mjesto (Pećnik i Klarić, 2020).

Brojna istraživanja i profesionalna praksa pokazuju da je postizanje kvalitetnog suroditeljstva posebno izazovno za roditelje koji prolaze kroz iskustvo razvoda. Nakon razvoda braka, a uslijed stresa koji izaziva sam razvod, roditelji mogu imati oslabljenu

toleranciju na dječje teškoće i zahtjeve, pružaju im manje podrške, iskazuju manje nježnosti, smanjuje se njihova uključenost u dječju svakodnevnicu, postavljaju se nerealna očekivanja i nedosljedni su u zahtjevima prema djeci. Uz to, znaju biti i neujednačeni (prestrogi ili preblagi) u provođenju discipline, odnosno u pružanju strukture i granica, a zna izostati ili se smanjiti i roditeljski nadzor, odnosno znanje o djetetu stečeno komunikacijom s njime. Istraživanja pokazuju i razlike između roditeljskih ponašanja majki i očeva, pa majke uglavnom imaju niže razine discipliniranja i nadzora, nedosljedne su i neučinkovite, dok očeви postaju manje dostupni, smanjeno uključeni, ali i dalje učinkovitiji u kontroli i nadzoru djece. Rezultati istraživanja ukazuju da je očekivano normaliziranje narušenog suroditeljstva i poboljšanje funkcioniranja roditelja u vremenu od dvije godine nakon razvoda (Pam i Pearson, 1998, Wenar, 2003, prema Pećnik i Klarić, 2020).

Karakteristike suroditeljstva koje se najčešće povezuju s pozitivnim ishodima prilagodbe kod djece i adolescenata može se grupirati u nekoliko kategorija: podrška, pažljivost, responzivnost, osjetljivost na emocije, vodstvo.

Podrška uključuje pokazivanje ljubavi i odobravanja od strane roditelja, pažljivost se odnosi na sposobnost roditelja da zaista sluša svoje dijete, dopušta mu i potiče ga da priča o svojim osjećajima, interesima, idejama, iskustvima.

Responzivnost se odnosi na različite načine na koje roditelji zamjećuju, prepoznaju i po mogućnosti reagiraju na potrebe i želje svoje djece.

Osjetljivost na emocije odnosi se na sposobnosti roditelja da dopuštaju i potiču dijete na otvoreno izražavanje emocija. Takvo ponašanje uči djecu empatiji, altruizmu, odgovornosti, otvorenosti i toleranciji te što je najvažnije pokazuje djeci da svoje potrebe mogu zadovoljiti kroz odnose s drugim ljudima.

Vodstvo uključuje postupke kao što su kognitivna stimulacija i poticanje školskog postignuća, postavljanje granica, zainteresiranost za vršnjake s kojima se dijete druži, pružanje objašnjenja, pregovaranje, odgovarajući nadzor i disciplina (Kurtović, 2012).

5.2. Prednosti uključivanja roditelja u obiteljsku medijaciju

Već je u prethodnom poglavlju spomenuta obiteljska medijacija kao postupak kojim roditelji mogu reducirati sukobe i jačati kapacitete suroditeljstva prije, tijekom, kao i nakon razvoda braka ili izvanbračnog partnerstva. Uključivanjem u obiteljsku medijaciju roditelji se uz pomoć stručnjaka medijatora usmjeravaju na rješenje problema pregovaranjem (Blažeka Kokorić i Stolf, 2021).

„Obiteljska medijacija je kratkotrajni proces koji počiva na procesu rješavanja problema pregovaranjem i olakšavanju komunikacije između članova obitelji u kojem im treća osoba pomaže u identificiranju potreba, briga i strahova te osmišljavanju izvedivih i prihvatljivih rješenja sukoba kako bi se postigao zajednički sporazum“ (Sladović Franz, 2005:2).

Iako se obiteljska medijacija može primjenjivati u različitim vrstama obiteljskih sporova koji mogu uključivati više članova obitelji, ipak se još uvijek najčešće provodi u postupcima razvoda braka kao i nakon razvoda braka radi promjene plana roditeljske skrbi. Razvod braka je teško iskustvo za djecu i pogađa ih vrlo često bez prethodnog upozorenja donoseći velike promjene u njihov život, uobičajene dnevne rituale, a vrlo često je sve što se događa u potpunosti izvan njihove kontrole i utjecaja, što je za djecu traumatično i zbunjujuće iskustvo, te može imati negativne posljedice na emocionalni razvoj i odrastanje djeteta.

U većini literature koja se bavi razvodom braka navodi se kako roditelji često djecu koriste kao „oružje“ kojim roditelji pokušavaju u prvi plan staviti svoje interese i osvetiti se ili napakostiti drugom roditelju za kojeg smatraju da je krivac za međusobne nesuglasice, pri tome nameću djetetu ulogu pismonoše koji prenosi poruke između roditelja, traže od djeteta da čuva tajne ili da bude špijun kod drugog roditelja. U takvim slučajevima potrebno je kroz institut mirnog rješavanja sukoba pokušati barem ublažiti negativne posljedice razvoda po djecu. Posljednjih desetljeća obiteljska medijacija kao najprepoznatiji institut mirnog rješavanja obiteljskih sporova dobiva sve veći „uzlet“ naročito u zapadnoeuropskim zemljama gdje je već dugotrajnije implementirana u praksu.

U Hrvatskoj se obiteljska medijacija prvi puta spominje u Obiteljskom zakonu iz 2015. godine u kojem je u skladu s odredbom čl.9. zadaća svih koji obitelji pružaju stručnu pomoć ili odlučuju o obiteljskim odnosima poticati sporazumno rješavanje obiteljskih odnosa. Pri tome je najveći naglasak stavljen na institut obiteljske medijacije i obveznog savjetovanja koji imaju isti cilj a to je plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi odnosno sporazumno rješavanje spornih odnosa unutar članova obitelji (Čulo Margaletić, 2017). Obiteljski zakon iz 2015.g. obiteljsku medijaciju definira kao postupak u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa uz pomoć jednog ili više obiteljskih medijatora, a obiteljski medijator nepristrana je i posebno educirana osoba koja je upisana u Registar obiteljskih medijatora (ObZ 2015., čl. 331, st.1 i 2.)

U članku 54. Obiteljskog zakona iz 2014. godine propisano je da su bračni drugovi koji imaju zajedničku maloljetnu djecu dužni prije pokretanja sudskog postupka radi razvoda braka sudjelovati u obveznom savjetovanju. Ako se bračni drugovi namjeravaju razvesti na temelju sporazuma, dužni su sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Ako ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi do okončanja obveznog savjetovanja, bračni drugovi su dužni pristupiti prvom sastanku obiteljske medijacije, osim u slučajevima propisanih kao zapreke za provođenje medijacije (postojanje obiteljskog nasilja, lišenje poslovne sposobnosti, nesposobnosti za rasuđivanje, nepostojanje prebivališta, boravišta). Bračni drug koji ne pristupi prvom sastanku obiteljske medijacije ne može podnijeti tužbu radi razvoda braka. Iznimno oba bračna druga imaju pravo na tužbu radi razvoda braka u slučaju postojanja zapreka za provođenje obiteljske medijacije (Obiteljski zakon NN 75/14).

Novim izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona koje su stupile na snagu 31.12.2023. godine ukinuta je odredba obveze sudjelovanja bračnih drugova na prvom sastanku obiteljske medijacije, već se uređuje mogućnost pristupanja prvom sastanku obiteljske medijacije, uvažavajući načelo dobrovoljnosti kao temeljno načelo obiteljske medijacije. Na taj se način bračnim drugovima omogućuje nesmetano pokretanje sudskih postupaka, neovisno o sudjelovanju u obiteljskoj medijaciji (Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona, NN 156/23). Usuditi će se izraziti nezadovoljstvo donesenom odredbom o ukidanju obveze prvog medijacijskog susreta.

Naime, iako je točno da je temeljno načelo obiteljske medijacije dobrovoljnost uključivanja, smatram da ona obveznim prvim medijacijskim susretom nije bila ugrožena. Partneri su mogli odustati u bilo kojem trenutku medijacije, a pružila im se prilika uopće upoznati se s postupkom medijacije i mogućnost da sklope sporazum koji će biti najbolji za sve strane u sukobu.

Ako polazimo od načela obiteljske medijacije da je sporazum postignut dobrovoljnim dogovorom strana u sukobu učinkovitiji, dugotrajniji, ne dokazuje tko je u pravu, a tko u krivu, te time nema dokazivanja moći, možemo zaključiti da je ukidanje odredbe koja je mogla partnerima pružiti mogućnost zajedničkog sporazuma, doprinijela poticanju roditelja na pokretanje sudskih postupaka i vjerojatnost produljivanja i produbljenja međusobnih sukoba i osobnog nezadovoljstva (barem za jednu stranu).

Najčešća sporna pitanja kod roditelja koji se razvode vezana su uz organizaciju roditeljske skrbi nakon razvoda koja se utvrđuje kroz Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Glavni sadržaj Plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi odnosi se na sporazum roditelja o mjestu i adresi djetetova stanovanja, vremenu koje će dijete provoditi sa svakim od roditelja, načinu razmjene informacija u vezi s davanjem suglasnosti pri donošenju odluka bitnih za dijete te razmjene važnih informacija u vezi s djetetom, visini uzdržavanja djeteta, te načinu na koji će roditelji rješavati buduća sporna pitanja (Pravilnik NN 123/2015). Na roditeljima ostaje odluka na koji način će plan sastaviti, samostalno u postupku obveznog savjetovanja kod HZSR, uz pomoć obiteljskog medijatora ili pokretanjem sudskog postupka.

Majnarić (2022) je provela istraživanje kojim se nastojalo provjeriti koja obilježja roditelja maloljetne djece koji su obvezni sudjelovati u postupcima obveznog savjetovanja prije pokretanja sudskog postupka razvodu braka, predviđaju konfliktnost razvoda, tj. nepostizanje sporazuma o zajedničkoj roditeljskoj skrbi.

Iz rezultata spomenutog istraživanja mogu se izdvojiti varijable povezane s nepostojanjem sporazuma, a to su: manja učestalost komunikacije, razdvojenost od partnera 12 i dulje mjeseci, rijetko viđenje djeteta od strane roditelja koji ne živi s djetetom, inicijativa za razvod od strane samo jednog partnera, posebno ukoliko je to muškarac, lošija percepcija suroditeljstva, negativniji način atribuiranja ponašanja

dosadašnjeg partnera i neslaganje oko stava o kulturi majčinstva. Osim toga u uzorku roditelja koji nisu postigli sporazum više su bili prisutni sljedeći razlozi za razvod braka: kod muškaraca su to razlike u temeljnim vrijednostima, a kod žena razlike u postupanju prema djeci (Majnarić, 2022).

Važnost postizanja sporazuma u postupku obiteljske medijacije može se pridodati i neutralnom stručnjaku (obiteljskom medijatoru) koji ne zauzima strane, ne donosi odluke niti ne nudi rješenja, već svojim naučenim tehnikama navodi sukobljene strane da samostalno dođu do najboljeg rješenja za obje strane.

Za razliku od postupka obveznog savjetovanja kojeg bračni ili izvanbračni partneri moraju pokrenuti kod nadležnog Zavoda za socijalni rad čim imaju jedno ili više zajedničke djece (Obiteljski zakon NN 49/23, 156/23, čl. 54), uključivanje u obiteljsku medijaciju je isključivo dobrovoljan postupak. Iako se još uvijek najčešće koristi radi postizanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, obiteljska medijacija primjenjiva je kod rješavanja gotovo svih sukoba među članovima obitelji, npr. odnosima u užoj i široj obitelji, pitanjima starijih osoba i odrasle djece, pitanjima vezanim uz smrt člana obitelji, uz neplodnost i posvojenje, razvod braka, odvojeni život, pitanjima roditeljske skrbi nad djecom, imovine, financijske podrške za djecu, financija, organizacije života poslije razvoda.

Zapreka primjene odnosi se na odnose koji su toliko narušeni konfliktom i nasiljem da između partnera više ne postoji motivacija za postizanje sporazuma. Isto tako zapreka provođenju obiteljske medijacije je i lišenje poslovne sposobnosti jednog ili oba bračna druga, nesposobnost za rasuđivanje i nepoznato boravište ili prebivalište. Obiteljska medijacija provodi se kao jednokratni medijacijski sastanak ili kao višekratni medijacijski proces. Jednokratni sastanak namijenjen je posredovanju kod jednostavnijih sukoba pri čemu se ostavlja mogućnost održavanja dodatnih susreta u slučajevima novih okolnosti ili neostvarivanja postignutih sporazuma. Jedan medijacijski sastanak provodi se u trajanju do 120 minuta, ovisno o složenosti sukoba.

Obiteljska medijacija se može provoditi i u obliku su-medijacije kao zajednički rad dvaju obiteljskih medijatora što je osobito primjenjivo u prekograničnim sporovima. Obiteljska medijacija obustavlja se na zahtjev bilo kojeg sudionika ili ako obiteljski

medijator procijeni da je naknadno nastupio jedan ili više razloga za neprovođenje obiteljske medijacije. Obiteljski medijator u postupku obiteljske medijacije dužan je informirati sudionike da vode računa o dobrobiti djeteta. Obiteljski medijator može u postupku obiteljske medijacije omogućiti djetetu izražavanje mišljenja uz pristanak njegovih roditelja. Obiteljski medijatori dužni su voditi evidencije o provedenim savjetovanjima, čuvati povjerljivim sve informacije i podatke u postupku, osigurati sudionicima ravnopravan položaj u medijaciji te kontinuirano sudjelovati u profesionalnom usavršavanju, edukacijama i supervizijama. *Obiteljski zakon NN* (103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23)

Prema Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (Narodne novine, 29/21) obiteljski medijator može biti osoba koja ima završen poslijediplomski specijalistički studij obiteljske medijacije ili završen preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij prava, socijalnog rada, psihologije, pedagogije, socijalne pedagogije ili edukacijske rehabilitacije, najmanje dvije godine radnog iskustva u struci u stručnom radu s djecom, mladima i obitelji i završenu izobrazbu za obiteljskog medijatora po odgovarajućim europskim standardima izobrazbe od minimalno 140 sati edukacije, 40 sati supervizirane prakse i 20 sati supervizije.

Obiteljski medijator treba imati opće kompetencije odnosno treba imati temeljna znanja i vještine komunikacije, rješavanja sukoba, pregovaranja i medijacije, razumijevanje pitanja nasilja i kontrole te mogućnosti i ograničenja obiteljske medijacije, znanje o etičkim principima te poštivanje etičkih pravila obiteljske medijacije, poznavanje i razumijevanje pravnih propisa i procedura od značaja za rješavanje spornih obiteljskih odnosa (Narodne novine, 29/21).

Specifične kompetencije obiteljskog medijatora podrazumijevaju razumijevanje i poznavanje različitih modela medijacije, suvremenih teorija i istraživanja u području obiteljskih odnosa, sukoba i medijacije, razvijene napredne komunikacijske i pregovaračke vještine, razumijevanje i sposobnost prevladavanja zastoja i izazovnih emocionalnih situacija te situacija visokog konflikta, vođenje medijacije u koju su uključena djeca, adolescenti i drugi članovi obitelji koji imaju neke specifične

komunikacijske potrebe, vještine komuniciranja s odvjetnicima i drugim stručnjacima u postupku obiteljske medijacije i proceduralnim pitanjima, mogućnost evaluacije provedene medijacije u smislu dobrobiti za sudionike i način rada medijatora, rad u su-medijaciji (Narodne novine 29/21).

Sladović Franz (2005:9-10) ističe sljedeće prednosti uključivanja roditelja u obiteljsku medijaciju u odnosu na rješenja sukoba koja donose sudovi ili treće osobe unutar sustava socijalne skrbi:

- 1. Odluke donose oni koji s njima trebaju živjeti, na koje se i odnose, a ne treća strana.*
- 2. Samostalno donošenje odluka povećava vjerojatnost ostvarivanja sporazuma. I u situacijama kada se ne postigne sporazum, medijacija je korisna, jer osigurava bolje uvjete komunikacije i povećava međusobno razumijevanje.*
- 3. Cilj medijacije je racionalno donošenje odluka uzimajući u obzir cjelokupne potrebe osoba.*
- 4. Razvijanje trajnog roditeljskog partnerstva uslijed zajedničkog interesa za dobrobit djece.*
- 5. Medijacija je uvijek usmjerena naprijed, u budućnost i time na rješenje, a ne na traženje uzroka sukoba.*
- 6. Dogovori postignuti medijacijom mogu se lakše mijenjati, kada se okolnosti promijene.*
- 7. Medijacija pruža značajno iskustvo učenja kako pregovarati i iskustvo postizanja sporazuma u teškoj situaciji.*
- 8. Medijacija omogućava da se zadrži odgovornost za kvalitetu života članova obitelji.*

5.3. Uključivanje djece u obiteljsku medijaciju

Svaki roditeljski sukob koji izravno ili neizravno uključuje djecu, kako smo ranije vidjeli, ostavlja niz posljedica na dječji razvoj. Djeca različite razvojne dobi mogu imati različita mišljenja i stavove vezano uz roditeljski sukob, koje mogu i ne moraju jasno iskazati, ili pak ne žele, boje se ili žele zaštititi jednog ili oba roditelja. Činjenica je da djeca bez obzira žive li sukobljeni roditelji zajedno ili su razvedeni, podjednako trebaju oba roditelja te u većini slučajeva žele nastaviti odnos s oba roditelja iako ne žive zajedno.

Sudjelovanjem djeteta u postupcima mirnog rješavanja obiteljskih sporova daje se prilika djetetu da iskaže kako se ono osjeća u postojećoj obiteljskoj situaciji, u okolnostima narušenih obiteljskih odnosa, što može utjecati i na promjenu ponašanja i stavove roditelja (Čulo Margaletić, 2017).

Uključivanje djece u medijacijski način rješavanja obiteljskih sporova najbolje je definirati kao pružanje prilike djeci i mladima da kroz razgovor (verbalni, pismeni, kroz igru, pripovijedanje) sa stručnjacima izraze svoje osjećaje i mišljenja, što može pomoći njihovim roditeljima da se dogovore oko spornih pitanja koja se javljaju u situaciji razdvojenog roditeljstva. Ono omogućuje djeci i mladima koji su dali svoj pristanak podijeliti svoje mišljenje o spornom pitanju ili sukobu roditelja te da izraze svoje strahove i brige, koje roditelji trebaju pažljivo uzeti u obzir kako bi bolje razumjeli potrebe svoje djece i kako bi bolje vodili računa o njima prilikom rješavanja sporova (Ketani, 2018).

Cashmore i Parkinson proveli su 2008. godine u Australiji istraživanje o percepciji djece i roditelja o sudjelovanju djece u donošenju odluka nakon razvoda roditelja. Dobiveni rezultati odnose se na tri istraživačka pitanja: *(1.) Koliko su djeca, prema svojem sjećanju, imala utjecaja na odluku o stanovanju i kontaktu s roditeljima nakon razvoda, a koliko su željela imati?; (2.) Smatraju li roditelji i djeca da je sudjelovanje djece u donošenju takvih odluka prikladno?; i (3.) U kojoj dobi bi djeca trebala biti uključena u donošenje odluka prema mišljenju djece i roditelja?*

Rezultati navedenog istraživanja pokazali su da je 60% djece reklo da su imali određen manji utjecaj („malo“ ili „malo više“) na dogovor o tome gdje će živjeti i kada će viđati drugog roditelja nakon razvoda. Djeca u dobi od 12 i više godina češće su izjavila da

su imala određen utjecaj na odluke u odnosu na djecu mlađu od 12 godina. Malo više od polovice djece izjavilo je da su željeli imati veći utjecaj na donošenje odluka nego što su imali.

Djeca koja su bila uključena u sudske rasprave nisu imala značajniji utjecaj na donošenje odluka od djece koja nisu bila uključena u sudski postupak. Promjena koju su djeca najčešće željela odnosila se na provođenje više vremena s roditeljem s kojim ne žive (uglavnom je to bio otac). Samo troje djece željelo je manje vremena s drugim roditeljem ili nije uopće željelo. Nadalje, većina djece (91%) izjasnila se da bi trebali biti uključeni, iako ne nužno, u donošenje odluka. Većina od te djece bila je uključena u sudske razvode. Velika skupina djece izjasnila se da žele sudjelovati u postupcima, ali ne žele donositi odluke. Najčešći razlog zbog kojeg su djeca željela utjecati na događaje bila je iskazana *potreba za prihvaćanjem i priznanjem njihovog glasa u donošenju odluka koje utječu na njihove živote*. Djeca su rekla da se osjećaju bolje kad znaju što se događa i kad imaju nekakvu kontrolu nad situacijom, umjesto da budu potpuno „na milosti“ odluka svojih roditelja. Obzirom da navedene odluke utječu na živote djece, sama djeca smatraju da bi roditelji trebali znati što djeca žele, kako bi donijeli ispravnu odluku (Cashmore i Parkinson, 2008).

Nadalje, rezultati spomenutog istraživanja su pokazali da većina roditelja (njih 88%) smatra da je prikladno da djeca izreknu svoj stav. Nekolicina roditelja odbacila je ideju da njihova djeca budu uključena u proces iz dva razloga: smatraju da bi to stvorilo neadekvatan pritisak i teret odgovornosti na djecu, te brinu zbog izbora djeteta pod pritiskom ili utjecajem drugog roditelja. Gotovo polovica roditelja izrazila je zabrinutost da će se na djecu utjecati ili manipulirati od strane bivšeg partnera. Nekolicina roditelja izrazila je zabrinutost zbog potencijala djece i adolescenata da manipuliraju roditeljima ili ih okrenu jedne protiv drugih, potkopavajući roditeljski autoritet. Drugi roditelji bili su zabrinuti oko sukoba lojalnosti kod djece koja pokušavaju udovoljiti i jednom i drugom roditelju.

S druge strane, razlozi roditelja za to da se dječje mišljenje uzme u obzir bili su definirani kroz uvažavanje potrebe djece da se njihovi osjećaji i mišljenja uzmu u obzir uz nadu da će to pridonijeti kvalitetnijim odlukama i boljim ishodima (preko

polovice roditelja se složilo da bi djeca bila sretnija, a odluke kvalitetnije, kada bi se uzeli u obzir stavovi djece).

Na pitanje u kojoj dobi su djeca dovoljno stara da se uključe u donošenje odluka, većina djece je rekla da bi djecu stariju od 7 godina trebalo pitati za mišljenje, a jedna trećina rekla je da nema specifične dobi u kojoj djeca znaju što žele, ali da djeca trebaju biti dovoljno stara da „shvate što se događa“. Specifično navedena dob bila je od 7 do 10 godina. Samo četvero djece reklo je da su premladi svi ispod 10 godina da bi mogli znati što je najbolje za njih. Većina roditelja također nije specificirala dob djece već radije spominju zrelost, okolnosti i kontekst ili navode da ne znaju. Okolnosti uključuju nasilje čija je žrtva bilo dijete, potencijalnu ili stvarnu manipulaciju od strane roditelja, te pitanje tko ispituje dijete i tumači njegove želje. Oni koji su bili spremni specificirati dob djece, spominju i vrlo malu djecu 2 ili 3 godine pa do 14 godina. Roditelji iz sudskih slučajeva značajno češće izjavljuju da je u redu da djeca ispod 10 godina sudjeluju u procesu donošenja odluka od ne-sudskih slučajeva.

Većina roditelja, kao i većina djece, izjasnilo se da je prikladno da se čuje mišljenje djece. Smatraju da se na taj način daje priznanje i iskazuje poštivanje prema stavovima djece te da to pridonosi boljim odlukama i ishodima.

Roditelji su više bili zabrinuti zbog pritiska na djecu od strane drugog roditelja te su izražavali bojazan od pokušaja manipulacije. Djeca s druge strane manje izražavaju zabrinutost zbog pritiska od strane roditelja, a više zbog podjele lojalnosti, nepoštenja i ugrožavanja odnosa s oba roditelja.

Vrlo je mala skupina roditelja iz ovog istraživanja koji nisu željeli uključivanje djece i to su roditelji koji uglavnom dolaze iz skupine koja je prošla sudski postupak. Rezultati istraživanja govore da djeca ne osjećaju potrebu za zaštitom u sudskim postupcima i da većina roditelja podržava njihovo sudjelovanje, iako neki brinu zbog težine koja se pridaje mišljenju djece i naglašavaju svjesnost o utjecaju kojeg pritisak i manipulacija može imati na razvoj mišljenja djece (Cashmore i Parkinson, 2008).

Svrha uključivanja djece u obiteljsku medijaciju je pružiti im mogućnost da iskažu svoje mišljenje, prenesu određene poruke roditeljima preko posrednika - obiteljskog medijatora, ukoliko se boje direktno izjasniti svoje mišljenje da ne povrijede jednog

roditelja, te da im se na adekvatan način prikladan njihovoj dobi, objasni situacija, nedoumice koje imaju u vezi daljnjeg tijeka postupka, te koje mogu biti posljedice iskazivanja njihovog mišljenja (Cashmore i Parkinson, 2008).

5.3.1. Prednosti uključivanja djece u obiteljsku medijaciju

Čulo Margaletić (2017) ističe sljedeće prednosti uključivanja djece u obiteljsku medijaciju: veće zadovoljstvo postignutim sporazumima svih uključenih, veća stabilnost i trajnost postignutih sporazuma i posljedično manje zahtjeva za naknadnim izmjenama, bliskiji odnosi djece s oba roditelja, očuvanje veće kvalitete obiteljskih odnosa što osobito vrijedi i ima osobito značenje za odnose djeteta i roditelja s kojim dijete nakon prestanka obiteljske zajednice ne živi.

Osim navedenog, Saposnek (2004) smatra da uključivanje djece u obiteljsku medijaciju može imati prednosti za djecu, ali isto tako i za sam proces obiteljske medijacije. Naime, uključivanjem u medijaciju djeca mogu dobiti jasniju sliku o tome što se u obitelji događa i koji su razlozi nastalih promjena, što može rezultirati s boljim suočavanjem i nošenjem s novonastalom obiteljskom situacijom. Djeca ponekad otvorenije razgovaraju o obiteljskoj situaciji s nekom „trećom osobom“, u ovom slučaju s obiteljskim medijatorom kojem lakše i otvorenije iskazuju svoje osjećaje vezano uz obiteljsku situaciju, dok roditeljima nastoje reći ono što misle da bi oni htjeli čuti. Uključivanjem u medijaciju djeca dobivaju poruku da je odraslima stalo do toga što oni misle, kako se osjećaju, što im je važno, a ako ih se kao ravnopravne članove obitelji upozna s postignutim sporazumom roditelja može se smanjiti njihova zbunjenost koja je česta tijekom roditeljskih sukoba. Djeca mogu, uz pomoć medijatora uputiti roditeljima neke poruke, postaviti pitanja koja ih brinu, a koja ih se sami ne usude pitati. Ukoliko se djeci omogući sudjelovanje u postizanju sporazuma i uvažavaju neke njihove ideje i prijedlozi veća je vjerojatnost i da će se olakšati postizanje sporazuma kao i da će se postignuti sporazum poštivati.

Osim navedenih prednosti uključivanja djece u obiteljsku medijaciju Saposnek (2004) opisuje i neke druge situacije kada je korisno djecu uključiti u obiteljsku medijaciju:

- ako su djeca samoinicijativno izrazila želju da razgovaraju s medijatorom, a koji im na taj način pokazuje poštovanje i pridaje važnost njihovom mišljenju;
- kada djeca podržavanju sporazum koji je sličniji prijedlogu jednog roditelja s kojim se drugi roditelj ne slaže, pa na taj način djeca mogu pojasniti zašto podržavaju jedan sporazum te pomoći drugom roditelju da lakše razumije zašto je djetetu to važno i na taj način dovesti roditelje u situaciju da podjednako gledaju na želju djeteta;
- kada roditelji ne razumiju koje posljedice njihovi sukobi ostavljaju na djecu; te kada se radi o adolescentima zbog njihove zrelosti i relativne neovisnosti.

5.3.2. *Nedostatci uključivanja djece u obiteljsku medijaciju*

Osim što uključivanje djece u proces medijacijskog postupka ima niz prednosti važno je spomenuti i nedostatke s kojima obiteljski medijator mora biti upoznat i o kojima treba voditi računa kad s roditeljima razgovara o uključivanju djece u obiteljsku medijaciju.

Čulo Margaletić (2017) navodi sljedeće rizike od uključivanja djece u obiteljsku medijaciju: rizik da dijete može biti dovedeno u središte roditeljskog sukoba te da može biti izloženo nedopuštenu utjecaju, rizik da na dijete bude prenesen teret donošenja odluka što je nedopustivo. Davanje prevelike važnosti i stavljanje težine na djetetovu odluku dovodi dijete u poziciju suca što dovodi do pomiješanosti uloga te se na taj način na dijete prebacuje teret odgovornosti s kojim se ono ne može i ne smije nositi. Osim toga preveliko isticanje važnosti djetetovog mišljenja može potaknuti roditelje na pribjegavanje raznim oblicima manipulacije i pokušajima utjecaja na dijete kako bi ono izrazilo odluku koja ide roditelju u korist.

Osim navedenih, Parkinson (2011) navodi da uključivanje djece može povećati stres i zbunjenost; da djeca mogu postati uzrujanija ako postanu svjesnija roditeljskog spora; ukoliko su uključena mlađa djeca, mogu povećati očekivanje da će se roditelji pomiriti; velika je razlika u ravnoteži moći između roditelja i djece; djeca mogu osjećati pritisak da se od njih očekuje da izraze mišljenje a da to oni možda ne znaju ili ne žele; medijator može biti doveden u situaciju da bude pristran u sporu između roditelja i

djece; roditelji mogu biti u nemogućnosti nositi se sa stresom ispred djeteta na prikladan način te se mogu čak i naljutiti na dijete i kritizirati ga zbog nekih informacija koje je dijete reklo medijatoru; ukoliko se njihovo mišljenje ne uzme u obzir, djeca mogu biti razočarana što može rezultirati osjećajem ljutnje i povrijeđenosti; moguće je i da se uključivanjem djece roditeljski autoritet jednog roditelja umanja što konačno može negativno utjecati na odnose u obitelji.

Osim navedenih rizika od uključivanja djece u obiteljsku medijaciju, Saposnek (2004) govori o situacijama i okolnostima za koje se smatra da nema razloga ili da nije poželjno uključivanje djece u obiteljsku medijaciju:

- kada su roditelji suglasni oko razumijevanja razvojnih potreba djece i postignu dogovor oko roditeljske skrbi;
- ukoliko se radi o djeci mlađe životne dobi (naročito ispod tri godine),
- kada jedan/oba roditelja ili pak djeca nisu suglasna s uključivanjem djece u obiteljsku medijaciju;
- kada djeca mogu biti toliko izmanipulirana od strane jednog roditelja da to kod njih izaziva veliki stres; te ako oba roditelja ne mogu prihvatiti činjenicu da se njihove želje možda razlikuju od želja djece.

Osim navedenih Roberts (2024) kao nedostatke koji se mogu javiti kod uključivanja djece u obiteljsku medijaciju navodi i moguće teškoće s mentalnim zdravljem, kognitivne poteškoće kod djece te nedovoljnu kompetentnost obiteljskih medijatora za rad s djecom.

Zbog navedenih rizika uključivanje djece u proces obiteljske medijacije u praksi je do sada bilo vrlo rijetko, a što je, smatram, nužno mijenjati. Promjeni se može doprinijeti dodatnim specijaliziranim edukacijama obiteljskih medijatora za rad s djecom kao i edukacijom i informiranjem roditelja o važnosti uključivanja glasa djece o odlukama koje ih se tiču. Unatoč svemu, ponekad će ipak postojati situacije kada uključivanje djece u obiteljsku medijaciju nije poželjno, i takvu procjenu, radi dobrobiti i zaštite djeteta, treba poštivati.

5.3.3. Uloga i kompetencije obiteljskog medijatora koji u obiteljsku medijaciju uključuje glas djece

Prema Smjernicama za politiku i praksu Udruženja obiteljskih medijatora Ujedinjenog Kraljevstva (UK College of Family Mediators. 2003) obiteljski medijator prije uključivanja djece u proces obiteljske medijacije treba procijeniti je li dijete spremno sudjelovati uzimajući u obzir pravo djeteta da razmotri mogućnost prihvatanja ili odbijanja sudjelovanja. Informirani pristanak djeteta obiteljski medijator pribavlja na temelju planiranja i priprema koje trebaju biti primjerene dobi djeteta, uključujući informacije o tome kada, gdje i kako će se održati uključivanje djece. Osim s djecom, pripremne radnje potrebno je odraditi i s roditeljima. Prije svega potrebno je pribaviti dopuštenje oba roditelja o uključivanju djece u obiteljsku medijaciju, kao i dogovor oko opsega sudjelovanja djeteta. Udruženje obiteljskih medijatora opisuje još neke smjernice stručnjacima koji planiraju uvesti djecu u proces obiteljske medijacije, a koji se odnose na osiguravanje prikladnog okruženja (ugodno, nestigmatizirajuće, gostoljubivo), poštivanje i razumijevanje kulture, religije i etičke pripadnosti obitelji, razumijevanje razvojnog, emocionalnog i psihološkog stadija djeteta, razine sukoba u obitelji te načina donošenja odluka u obitelji.

Za stručnjake praktičare može biti važna informacija u kojem dijelu postupka obiteljske medijacije uključiti djecu. Saposnek (1991) navodi pet mogućnosti uključivanja djece u obiteljsku medijaciju:

- 1) uključivanje djece na kraju sesije kako bi ih se informiralo o postignutim dogovorima između roditelja,
- 2) uključivanje djece nakon postignutog dijela dogovora, s ciljem pribavljanja njihovog mišljenja o dogovoru, o čemu ih mogu konzultirati roditelji ili medijator,
- 3) medijator može intervjuirati djecu na početku postupka medijacije kako bi prikupio njihova mišljenja, strahove, osjećaje i želje, a što mu može koristiti u daljnjim pregovorima s roditeljima kako bi se mogao zalagati za potrebe djece,
- 4) djeca se mogu i periodično uključivati u sesije kad god se pojavi problem čije rješavanje bi moglo imati koristi od njihovog uključivanja

- 5) djeca mogu i ravnopravno sudjelovati tijekom cijelog medijacijskog postupka i sudjelovati u donošenju odluka (osobito adolescenti).

Osim ranije navedenih općih i specifičnih kompetencija koje mora posjedovati obiteljski medijator sadržanih u Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (Narodne novine, 29/21), obiteljski medijator u radu s djecom treba poznavati i koristiti pitanja i interakcije koje mu mogu pomoći kao osnova za rješavanje problema u radu s djecom.

U tom kontekstu Irvin (1985) ističe sljedeće važne kompetencije obiteljskog medijatora u radu s djecom:

- sposobnost uspostavljanja suradnje s djetetom, što uključuje vještine npr. umirivanja djece, objašnjavanja uloga, postavljanja granica, objašnjenja samog procesa i načina dobivanja povratnih informacija;
- odlučivanje hoće li djeca sudjelovati zasebno, kao grupa s braćom i sestrama ili na oba načina;
- istraživanje perspektive i brige svakog djeteta;
- prepoznavanje boli, ljutnje, nevolje i drugih neugodnih osjećaja;
- korištenje odgovarajućih pitanja kako bi se razumjelo što dijete misli i osjeća;
- korištenje perspektive treće osobe, npr. „što neka djeca osjećaju...“;
- pružanje odgovarajuće podrške i uvjeravanja;
- prepoznavanje i osjetljivo upravljanje stresom;
- imati jasnu sliku o tome što je normalno kada su u pitanju dječje reakcije;
- poticanje djetetovih vlastitih resursa za rješavanje problema, npr. otkrivanje vlastitih ideja roditeljima;
- upravljanje povratnim informacijama;
- točno bilježenje djetetovih želja i stavova;
- pomaganje djetetu da razumije perspektive oba roditelja;
- pomaganje roditeljima da razumiju i istraže koje poruke i na koji način prenijeti djeci.

6. Zaključak

Suvremeni način života karakterizira svakodnevno suočavanje s brojnim stresnim situacijama, što roditeljsku ulogu čini izrazito zahtjevnom te često dovodi do razmirica i sukoba između roditelja. Povremene razmirice između roditelja koje se konstruktivno razriješe mogu pozitivno utjecati na dijete jer kroz takve situacije dijete uči da su sukobi sastavni dio međuljudskih odnosa i kako ih na konstruktivan način riješiti.

U suvremenom društvu sve je veći broj roditelja koji ne uspijevaju riješiti svoje sukobe te se odlučuju na razvod. Stoga raste i broj djece koja žive „na dvije roditeljske adrese“. Raste i broj restrukturiranih tzv. miješanih obitelji koje uključuju poočime/pomajke, njihovu djecu iz ranijih veza/brakova, kao i djecu iz novo zasnovanih partnerskih veza i brakova. Svi ti složeni odnosi povećavaju mogućnost nastajanja novih sukoba, što ukazuje na činjenicu da sam razvod nije uvijek indikator prestanka sukoba među roditeljima. U porastu je broj visokokonfliktnih razvoda brakova koji godinama povećavaju roditeljsko neprijateljstvo i uzrokuju negativne posljedice na psihički, socijalni i kognitivni razvoj djece. Slične posljedice po djecu nastaju i kod roditelja koji se ne razvode već ostaju u nezadovoljavajućem braku i izlažu djecu svakodnevnim svađama i prikazu neprikladnih obrazaca rješavanja sukoba.

Iako razvod sa sobom donosi niz teških i neugodnih emocija za dijete, razvod sam po sebi nužno ne dovodi do negativnih posljedica na psihofizički razvoj djece. Ono što ostavlja negativne posljedice jesu nerazriješeni, učestali i dugotrajni roditeljski sukobi koji prethode razvodu te se nastavljaju tijekom i nakon razvoda braka. U takvim situacijama „zaraćeni“ roditelji nerijetko zanemaruju potrebe djece jer su okupirani vlastitim neugodnim emocijama i suočavanjem sa životnim krizama što nerijetko smanjuje njihove roditeljske kompetencije te povećava mogućnost za razvoj različitih poteškoća kod djece (emocionalnih, socijalnih, kognitivnih).

Kako će dijete reagirati na roditeljski sukob ovisi o individualnim karakteristikama djeteta (temperament, dob, spol), stupnju samog roditeljskog konflikta, stupnju izloženosti djeteta sukobu (direktnom i indirektnom), kvaliteti odnosa sa svakim roditeljem, postojanju privrženosti i razumijevanja za dječje potrebe barem s jednim roditeljem, postojanju drugih osoba za zaštitničkim djelovanjem u djetetovoj blizini

(bake, djedovi, prijatelji, učitelj, trener, crkva i sl). Kako će dijete reagirati ovisi i o tome na koji način dijete doživljava sukob, njegov uzrok nastajanja i posljedice kako će se on odraziti na njegov život.

Djeca na roditeljske sukobe najčešće reagiraju pojačanim doživljajem nesigurnosti, popraćenim izraženim brigama i strahovima, a s vremenom preuzimaju na sebe različite obiteljske uloge, zauzimaju različite pozicije u roditeljskim sukobima te razvijaju različite stilove prilagodbe.

Prikazane teorijske i empirijske spoznaje u ovom radu upućuju na važnost sagledavanja roditeljskih sukoba kroz prizmu položaja djeteta, njegovih osjećaja, briga i strahova, kao i moguće pojave ozbiljnih razvojnih rizika koji se javljaju zbog uvlačenja djece u sukobe između roditelja.

Kako bi se prevenirali nepoželjni ishodi važno je senzibilizirati roditelje, ali i šire društvo, za prepoznavanje izrazito ranjivog položaja djece izložene dugotrajnom roditeljskom sukobu. Stoga ovaj rad može poslužiti stručnjacima u neposrednom radu s roditeljima i djecom, ali i kao praktična literatura roditeljima koji žele naučiti zašto im se dijete odjednom počelo ponašati „drugačije“ ili „zašto više ne mogu izaći s njime na kraj“ ili „više ne znaju što da učine“ te ih ohrabriti da se što prije uključe u aktivno i konstruktivno rješavanje problema obraćanjem stručnjacima koji se bave navedenom tematikom.

Suroditeljstvo bi trebalo biti prioritet svim roditeljima, bilo da su u braku, u fazi razvoda ili su razvedeni. Kada su roditelji u dugotrajnom sukobu, suroditeljstvo postepeno blijedi i na kraju se gubi, a roditelji postaju usmjereni samo na sebe i borbu protiv drugog roditelja.

Izostanak suroditeljstva potrebno je pravovremeno detektirati i reagirati uključivanjem roditelja u savjetodavne, terapijske, edukacijsko preventivne oblike pomoći kako bi se na vrijeme usmjerili na rješavanje sukoba i zadovoljavanje potreba djece. U rješavanju sukoba uvelike im može pomoći uključivanje i u obiteljsku medijaciju kao metodu rješavanja obiteljskih sukoba pod vodstvom educiranog obiteljskog medijatora, a u koji je važno uključiti i glas djece.

Obiteljska medijacija je u Europi i svijetu već dugi niz godina prepoznata kao najučinkovitiji način rješavanja sukoba. Iako je i u Hrvatskoj prisutna već godinama, javnost još nije dovoljno upoznata s prednostima uključivanja u obiteljsku medijaciju.

Obzirom da dosadašnja praksa pokazuje da se vrlo mali broj djece uključuje u obiteljsku medijaciju, bilo bi korisno istražiti razloge za to. Svakako bilo bi važno provesti i istraživanja o iskustvima obiteljskih medijatora u ovom području rada te sagledati perspektivu roditelja i djece koja su bila uključena u proces obiteljske medijacije u RH. Temeljem navedenog mogle bi se još preciznije detektirati prednosti, nedostaci i izazovi koji se javljaju u ovom području prakse obiteljskih medijatora te definirati preporuke i izraditi standardi dobre prakse. Navedeno bi također doprinijelo razvoju mehanizama zaštite ove izrazito ranjive skupine djece izložene dugotrajnim roditeljskim sukobima.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59-91. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/11494>
2. Bandura, A. (1962). Social learning through imitation. U: Jones. M. R. (Ed.), *Nebraska symposium on motivation*, Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press.
3. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
4. Blažeka Kokorić, S., Stolf, G. (2021). Povezanost između obilježja partnerskog sukoba s doživljajem emocionalnog sagorijevanja i procjenom budućnosti partnerske veze. *Nova prisutnost*, 19 (2), 419-436.
5. Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss, volume I – Attachment*, Second edition, NY, Basic Books
6. Breber, M. i Sladović Franz, B. (2014). Uvođenje obiteljske medijacije u sustav socijalne skrbi- perspektiva stručnjaka. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (1), 121-150. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/128011>
7. Buljan Flander, G. i Roje Đapić, M. (2020). *Dijete u središtu (sukoba). Razvod roditelja, visoki konflikt i otuđenje: Znanost, teorija i klinička praksa*, Zagreb: Školska knjiga.
8. Davies, P. T., Harold, G. T., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., Shelton, K., Rasi, J. A., Jenkins, J. M. (2002). Child Emotional Security and Interparental Conflict. U: W. F. Overton (ed.) *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 67(3), Boston i Oxford: Blackwell Publishing, str. 1–127.

9. Državni zavod za statistiku (2023). *Raste broj razvoda i samačkih kućanstava, a najviše obitelji čini par s jednim djetetom*. Preuzeto s <https://dzs.gov.hr/vijesti/raste-broj-razvoda-i-samackih-kucanstava-a-najvise-obitelji-cini-par-s-jednim-djetetom/1610>
10. Cashmore, J., i Parkinson, P. (2008). Children's and parents' perceptions on children's participation in decision making after parental separation and divorce. *Family Court Review*, 46 (1), 91-104.
11. Clements M.L., Martin S.E., Randall D.W., Kane K.L. (2014). Child and Parent Perceptions of Interparental Relationship Conflict Predict Preschool Children's Adjustment. *Couple Family Psychol.* 3(2),110-125.
12. Čavarović-Gabor, B. (2008). Povezanost razvoda braka roditelja i simptoma traume kod djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 69-91.
13. Ćorić, O. (2019). *Posljedice izloženosti djece učestalim roditeljskim sukobima* (završni specijalistički rad), Zagreb: Studijski centar socijalnog rada Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
14. Čulo Margaletić, A. (2017). Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, VIII (posebni broj), 151-170.
15. Grych, J.H. & Fincham, F.D. (1990). Inter-parental conflict and children's adjustment: A cognitive contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108, 267-290.
16. Grych, J., Seid. M., Fincham, F. (1992). Assessing Marital Conflict from the Child's Perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale, *Child Development*, 63 (3), 558-572.
17. Harré, R. (2015). Positioning theory. U: J. Martin, J. Sugarman, & K. L. Slaney (ur.), *The Wiley handbook of theoretical and philosophical psychology*:

Methods, approaches, and new directions for social sciences. Wiley Blackwell., str. 263–276.

18. Irvin, K.K. (1985). Including Children in Mediation: Considerations for the Mediator, *Family Therapy Collections*, 12, 94-107.
19. Johnston, J., Roseby, V. & Kuehnle, K. (2009). *In the Name of the Child: A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce (2nd Edition)*. New York: Springer Publishing Company.
20. Ketani, A. (2018). Family mediation in England and Wales: children`s voice. *Anuario jurídico y económico escorialense*, (51), 589-602.
21. Kirshnakumar, A. i Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations*, 49(1), 25-44, <https://doi.org/10.1111/j.17413729.2000.00025.x>
22. Klarić, B. (2016). *Prilagodba djece osnovnoškolske dobi na razvod roditelja* (završni specijalistički rad). Zagreb: Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
23. Konvencija UN-a o pravima djeteta, 1989. Preuzeto s: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (15.06.2024.)
24. Krnić, S. (2010). Razvod i djeca - psihijatrijski pogled. U: D. Osmak-Franjić (ur.) *Djeca i konfliktni razvodi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 140-148.
25. Kurtović, A. (2012). Uloga obitelji u depresivnosti adolescenata, *Klinička psihologija*, 5(1-2), 37-58.

26. Macuka, I. i Jurkin, M. (2014). Odnos sukoba roditelja i psihosocijalnih problema mlađih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 2014., 21 (1), 65-84.
27. Majnarić, I. (2022). *Obilježja roditelja u postupku razvoda braka kao prediktori konfliktnosti razvoda* (doktorska disertacija), Zagreb: Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
28. *Obiteljski zakon NN* (103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23)
29. Parkinson, L. (2011). *Family Mediation; Appropriate Dispute Resolution in a new family justice sistem*. London: Family law
30. Pećnik, N. (1994). Sukobi i strategije njihova rješavanja, *Teorija i metodologija socijalnog rada*, 59-65.
31. Pećnik, N. i Klarić B. (2020). Suroditeljstvo: određenje, obilježja i implikacije za obiteljsku medijaciju, *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (2), 317-340.
32. *Pravilnik o obveznom sadržaju obrasca plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi* Narodne novine (123/2015)
33. *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije*. Narodne novine (29/2021)
34. Profaca, B. (2010). Učinci izraženog roditeljskog sukoba tijekom razvoda na dijete. U: Osmak-Franjić, D. (ur.), *Djeca i konfliktni razvodi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 77-93.
35. Roberts, M. (2024). Children in Family Mediation: A Rights Approach or the Right Approach?, *Amicus Curiae*, 5(2), 256-274.

36. Rešetar, B. (2010). Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupcima razvoda braka. U: D. Osmak-Franjić (ur.), *Djeca i konflikti razvodi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 103-118.
37. Saposnek, D. T. (1991). Value of Children in Mediation: A Cross-Cultural Perspective *Mediation Quarterly*, 8(4), 325-342.
38. Saposnek, D.T. (2004). Working with Children in Mediation. U: Folberg, J., Milne, A.L. i Salem, P. (ur.) *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*. New York: The Guilford Press, 155-179.
39. Sladović Franz, B. (2005). Obilježja obiteljske medijacije, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (2), 301-320.
40. Sladović Franz, B., Branica, V. (2023). *Obiteljska medijacija: psihosocijalna perspektiva*, Udžbenici sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka socijalnog rada.
41. Stokkebekk, J., Iversen, A.C., Hollekim, R., Ness, O. (2019). „Keeping balance“, „Keeping distance“ and „Keeping on with life“: Child positions in divorced families with prolonged conflicts, *Children and Youth Services Review*, 102, 108-119
42. Šakotić- Kurbalija, J., Kurbalija, D., Trifunović, B., Grabovac, B. (2022): Stil privrženosti i dijadička prilagodba kod žena: medijacijska uloga percipirane učinkovitosti u rješavanju bračnih sukoba, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 31(2), 301-320.
43. UK College of Family Mediators. Children, Young People and Family Mediation: Policy and Practice Guidelines. Bristol (September 2002) <http://www.ukcfm.co.uk/>
44. *Zakon o zaštiti nasilja u obitelji*, Narodne novine 70/2017, 126/1019, 36/1024
45. *Zakon o izmjeni i dopunama Obiteljskog zakona*, Narodne novine 156 /2023

46. Zemp, M., Bodenmann, G i Mark Cummings, E. (2016). The Significance of Interparental Conflict for Children - Rationale for Couple-Focused Programs in Family Therapy, *European Psychologist*, 21(2), 99-108. Preuzeto s <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000245ž>
47. Woodall, K., Woodall, N. (2017). Understanding parental alienation: Learning to cope, helping to heal. Charles C Thomas Publisher.

Položaj djeteta u roditeljskim sukobima

SAŽETAK

Dosadašnja istraživanja pokazuju da izloženost djece dugotrajnim roditeljskim sukobima predstavlja značajan čimbenik rizika za pojavu teškoća u psiho-socijalnom funkcioniranju djece. Većina studija o roditeljskim sukobima i njihovim učincima na razvoj djece temelji se na ispitivanju percepcije roditelja, dok je značajno manje istraživanja posvećeno sagledavanju dječje percepcije roditeljskih sukoba. U ovom završnom radu analizirani su teorijski i istraživački radovi te su predstavljene spoznaje o dječjoj percepciji roditeljskih sukoba i o ranjivom položaju djece uključene u dugotrajne roditeljske sukobe u različitim obiteljskim kontekstima (prije, tijekom ili nakon prekida braka ili razdvajanja roditelja).

U prvom dijelu rada predstavljen je teorijski okvir za razumijevanje utjecaja roditeljskih sukoba na razvoj djece te rezultati istraživanja o posljedicama roditeljskih sukoba na emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj djece.

U drugom dijelu rada prikazane su različite reakcije i načini prilagodbe djece na stres izazvan dugotrajnim roditeljskim sukobima, kao i specifičnosti izloženosti djece roditeljskim sukobima u kontekstu visokokonfliktnog razvoda braka.

U trećem dijelu rada predstavljena je važnost osnaživanja kvalitetnog suroditeljstva kao temelja prevencije negativnih posljedica razdvojenog roditeljstva. Pri tome je posebna pažnja posvećena predstavljanju prednosti uključivanja roditelja u obiteljsku medijaciju te prikazu različitih načina uključivanja potreba i interesa djece u obiteljsku medijaciju. Predstavljene su prednosti i nedostaci uključivanja djece u postupak obiteljske medijacije kao i specifičnosti uloge obiteljskog medijatora koji u provođenje obiteljske medijacije uključuje mišljenje djece.

U završnom dijelu rada sumirane su implikacije predstavljenih empirijskih i teorijskih spoznaja za profesionalnu praksu obiteljskih medijatora. Istaknuta je važnost prepoznavanja dječjih briga, strahova, želja i interesa te nužnost uključivanja „glasa“ djece u obiteljsku medijaciju. Također, istaknuta je potreba za većom senzibilizacijom roditelja, ali i šireg društva za prepoznavanje izrazito ranjivog položaja djece izložene dugotrajnim roditeljskim sukobima te za unapređivanjem mehanizama njihove zaštite.

Ključne riječi: roditeljski sukobi, položaj djece, visokokonfliktni razvod, obiteljska medijacija, uključivanje glasa djece u obiteljsku medijaciju

The Child's Position in Parental Conflicts

ABSTRACT

Previous research has shown that children's exposure to prolonged parental conflict represents a significant risk factor for the development of difficulties in their psychosocial functioning. Most studies on parental conflict and its effects on child development are based on parental perceptions, while considerably less attention has been devoted to exploring children's perspectives on parental conflict. This thesis analyzes theoretical and empirical literature and presents current findings on children's perceptions of parental conflict, as well as on the vulnerable position of children involved in prolonged parental disputes within various family contexts (prior to, during, or following divorce or parental separation).

The first section of the thesis outlines the theoretical framework for understanding the impact of parental conflict on child development and presents research findings concerning the consequences of such conflict on children's emotional, social, and cognitive development.

The second section examines various child responses and coping mechanisms in the face of stress induced by prolonged parental conflict, with particular attention to the specific dynamics of high-conflict divorce.

The third section highlights the importance of strengthening cooperative co-parenting as a foundation for preventing the negative consequences of separated parenting. Special emphasis is placed on the advantages of involving parents in family mediation, as well as on various approaches to incorporating children's needs and interests into the mediation process. The benefits and potential drawbacks of including children in family mediation are discussed, along with the general and specific roles of family mediators who seek to integrate children's voices into the process.

The concluding section summarizes the implications of the reviewed theoretical and empirical findings for professional practice in family mediation. It underscores the importance of recognizing children's concerns, fears, wishes, and interests, and the necessity of including the child's voice in family mediation. Additionally, it highlights the need for greater parental and societal awareness of the particularly vulnerable position of children exposed to long-term parental conflict, as well as for the advancement of protective mechanisms to support these children.

Keywords: parental conflicts, children's position, high-conflict divorce, family mediation, inclusion of children's voices in family mediation

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja ŠTEFICA PAVLIĆ izjavljujem da sam autor/ica (vrsta rada) pod nazivom POLOŽAJ DJETETA U RODITELJSKIM SUKOBIMA.

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu, te u popisu literature.

U Zagrebu, 30.06.2025.

Potpis autora/ice: _____